

SLAVOMILA.

(Pripoviedka.)

Spisao

Ivan Manasteriotti.

U ZAGREBU.

Brzotiskom Dragutina Bokana.

1867.

BRITISH MUSEUM
30
64
JAN

Iza duljega boravljenja u tudjinstvu, povratih se u svoju domovinu, u Pariz, iz koga me neprilike i ine domaće neugodnosti odagnaše i prinukaše, da sam ostavio bio sladku otačbinu, prijatelje, znance i okanio se mislih na svagdašnje otčinske običaje, štono me sjećahu na radostne sveze i odnošaje. —

Odalečiv se, stupih na tudje zemljište, a ni nepomisliv na svoju budućnost, pače niti se neoprostih s istom milom domovinom.

Putem opazih mnogo stazah i cestah, al niti sam se ogledao da štogod čujem ni da vidim, jer činjaše mi se, kano da sam osliepio i oglušio.

Čim dodjoh k. sebi, pričini mi se, kao da me nješto tajna uzradova . . ali . . . ne . . . da . . . ja se pokorim volji svemogućega.

Povratih se kako rekoh u Francezku, da tu gdje me majka rodi ostavim svoje kosti. Tu sprovedoh žalostne svoje danke ni neosjetiv njihova tečaja.

Izmedju svijuh, zapamtih samo jedan jedini dan, i to onaj, kad razabrah težke i gorke žalosti tvoga života nesretna Slavomila! Oj bjedna ženo, kamo sreće da tę nikada i nevidih a kamo li spoznah. Pozdravljam te . . . . u raju, gdje se nedvojbeno veseliš i raduješ, molim te razširi svoja krila, te sačuvaj mi mjesto, da bar u raju mogu biti uza te . . . . . Učinit ću sve da te posjetim kano svoga . . . . prijatelja!

Bijaše za jutra zimskoga mjeseca veljače, kadno po zraku sniegom vijahu vjetrovi ko mahniti, bacajući ga što silovitije o zemlju.

Neizmierna sila sniega na debelo pokrivaše zaspalu i mrtvu zemlju. Ti nebi opazio bio ma ni jedne ptice, nijednog kukca ili kakovog inog stvora, narav bijaše posvema izumrla.

Odputovav iz svoje domovine ostavih množinu iskrenih prijateljah u Belleville-u, i zato padne mi na um, da se onamo svratim pješice, te da potražim njekoga staroga znanca i prijatelja, da ga svojim povratkom razveselim.

Bijaše to Paolo d' Ercourt, koj se posvetio liečničkim naukom, i sam Bog zna, zašto se tu nastanio.

Pošto sam već dugo bludio po šumah stršećimi klisurinami, prispieh napokon do četverouglaste malene turobne i žalostne kolibice kao što je i njezina okolica. Došav do prvih vratah, otvorim ih, ali se za kratko zatvore, premda me nitko neopazi. Požurih se dalje te dodjem pred druga otvorena vrata, stupih unutra, to bijaše malena učevna sobica rečenoga moga prijatelja Paola d' Ercourta.

Skoro da neokamenih pred ovim prizorom. Bijaše to malena sobica, u koju sievaše svjetlost samo kroz jedan prozor, gledajuć na prostranu onu dolinu zastrtu debelim sniegom.

U sriedini te sobice bijaše malen stol, a na njemu simetrično poredane svakovrstne okostnice ljudske i živinske. Dnevna svjetlost, dolazeća kroz prozor bijaše stolu žalostna i tamna svjetiljka.

Tužan i zamišljen stadoh pred taj stol sa svakovrstnim i okostnicami i počeo sam prvi put razmišljavati na smrt; ali odmah zatim odvratim lice, odstupih s toga žalostnoga prizora i podjem u drugu bližnju sobu, svejedno žalostnu i tamnu, jer mi i ona nepruživaše ugodnijeg prizora nego li prijašnja.

U ovoj sobi moglo se je lasno razabrati njekoliko kruglih policah iz crnoga drveta.

Tu bijahu postavljene različite ljudske lubanje; s jedne strane s napisom: glave obsudjenikah, na protivnoj strani: glave ravnodušnikah, a malo za ovimi: glave velikanah.

Čim opazih sve ove žalostne predmete, padnu mi na um kojekakve druge stvari te pomislih sam sobom: Bože moj kako je to, da su ove glave tako različitih ljudih zajedno pod jednim te istim krovom.

Okrenuv se, odoh iz sobe . . . Vani neprestano padaše gusti snieg nu nješto laganije i bez bure.

Ne čuješ nikoga, . . . svuda grobna tišina, grozna samoća a preda mnom gole ljudske okostnice, — čudna i strašna li prizora!

Sidjem na hodnik razi zemlje i tu se sjedoh razmatrajući kako kukavno životari moj Pavao — on, čovjek mlad, bogat i sretan, pa da boravi u ovom žalostnom i turobnom zakutku i gubi nježne danke svoje, u cvietu svoga života. Oj luda pameti gizdelinah; što mislite da je srieća . . . . Jadni Pavle! ti brižno trâžiš i trošiš svoje najkrasnije dane zato, da ti smrt odkrije ono, što ti život sakriva pa misliš, da će ti u tom poslužiti mrtva tjelesa. Nesmotreni mladiću, počekaj pa za kratko naužiti ćeš se i ti one iste slasti, koju uživaju one lubanje kod tebe.

Malo zatim se umirih i zašutih, dočim me obuzmu kojekakve misli. Vratim se u sobu, gdje je Pavao radio, bacim opet pogled na ono što mi malo prije zada veliku bojazan. Al kad tamo čujem da dolazi moj prijatelj, to mi razbije duboke misli, ja se razabrah i podjoh mu na susriet. Opaziv me uzklikne od radosti, baci se u moj naručaj, ogrli me upravo ljudski. Čvrsto sam uvjeren da u čovjeka srdce nikad sasvim neokameni, i premda mislim, da je moje već prestalo osjećati, to me ipak čudno uzdrma i zače mi

kucati čim sam ogrlio prijatelja djetinjstva svoga, dugo vriemena razdružena i na daleko razstavljena. Čuvstva sastanka tako s nami potresnu, da si nemogosmo priobćiti jedan drugomu zgode i nezgode svoga života. Nam, koji smo zajedno probavili djetinstvo naše, bijaše dostatno da smo se mogli u tom trenutku sjetiti prošlosti naše; i svakomu od nas padne na um sto i sto krasnih i ugodnih uspomenah iz mladih danah, kad smo se u djetinjoj nedužnosti milovali i ljubili, — majke nas naše dobro pazile — — sladko cjelivale, a mi im skupa sa sestricama, zdravlje i dug život od Boga molili. — Tu nas obojicu poliju suze.

Poslovi silni, koji Pavlu zadavahu velike brige, bijahu jedini uzroci osiedjeloj mu kosi; nu ipak jošte sveudilj bijaše lagan, hitar i živahan kô u prijašnje vrieme.. Za kratak čas upita me prijatelj, razgledavajuć se na okolo po sobi, kako mi se dopada njegov stan? . . . . I kao da mu nije stalo za odgovor, nastavi: O da bi ti znao kako sam ja ovdje sretan i posve zadovoljan . . . . Samoća, tišina, mir — a i to što sam vazda sam samcat, po danu i noći, bez da dodjem s kim u doticaj, za me je pravo veselje jer radim mirno i radostno. Brate, da znaš kako je ugodan nauk . . . a zlo i suhoparno je neznanje, u kom se neradi nego da se sliede tudje idee po različitom pravcu; tako iza mnogo truda i napora razabiru se i razumiju samo tudje misli a ne svoje.

Žalostno se siećam onoga dana kad mi bilo ostaviti rodno mjesto, prijatelje svoje, ma samo i za kratak čas. Zato se radostno vraćam u ovo mjesto, jer mi je samo ovdje život mio i drag.

Za dnevne svjetlosti gledam, pazim i razglabam najmanje malenkosti u ovih, ovdje stojećih lubanjah, motrim i analiziram sastavine istih; kada se smrači i zemlju zastere crna tmina, zapalim svieću, pozatvaram prozore i vrata, pa svejednako radim dalje s istom marljivošću tako, da me lasta-

vica sa svojim milozvučnim glasom, nadje kod stola; često se pače dogodi, da mi pero izpadne iz ruke, tada moja se glava približi k onoj, koja mi služi za pretresivanje i učenje i tako ti zadriemam posmiehom na ustnicah.

Nesretni ludjače odvratim mu ja. Prijatelju! reče mi on.

Tko je izmedju svih stvorovah na svietu bez ikakve mane?

. . . Misliš-li ti, da mane oholicah, koje se nebrine za drugo nego za bogatstvo, naslove itd., jesu manje nego li moje? Misliš-li ti, da je u redu što lienčina neće ništa da radi, jer mu nije od potrebe, pa za stalno vjeruje, da će ga sreća stići u sriedini njegova razkošna življenja. Misliš-li ti, da sve ove mane, jer bivaju u mirnom životu, jesu manje nego-li moje? . . . Misliš-li napokon, da čovjek, koj svu svoju snagu i kriepost polaže u ljubav stvora, za koj izčežava i käkva si predstavlja u duši slična sebi, kao da nebi bilo izmedju njih ikakve razlike, misliš-li ti, da je takav čovjek mudriji nego-li ja? jer njegova zanešenost i težnja leži u srcu a moja u pameti! . .

Zatim uzme Pavao čašicu, te ju pruži Gjuri i reče: Izpi bar po koju kapljicu, i vjeruj mi, da štogod nam se prikazuje ozbiljnim, nije ino nego-li puka siena ili šala; a svaki pojedini ima opet svoje igre koje ga zanimaju; a moje, evo ti! . . . to rekavši postavi ruku na stol učenja.

Nakon toga započmem ja: Ti mili prijatelju! živiš ovdje bez sluge — tko te dakle dvori?

Pavao mi odgovori:

Ja sam ovdje sam samcat; pošto to izusti, činilo se kao da je strastno zabrinut.

Ali to ti težko ide, osim toga moraš dvorbom gubiti mnogo vriemena.

Doduše imaš pravo, te upravo radi toga tražim koga da mu predam materijalnu brigu svoje kolibice. Ali svi ti se boje ovih strašnih stvarih, koje tu vidiš kao i ovdašnje

grobne tišine; triebalo bi da čovjek bude vrlo nesrećan za da se živ zakopa u družtvo ovih okostnicah, pa uz to još.. boraviti ovdje čitav dan, a da neprogovoriš ni rieči, jer neimaš s kim da razgovaraš.

Da si dragi prijatelju došao bio ovamo samo njekoliko vriemena prije, vidio bi bio ljepoticu, kakve jošte na svietu bilo nije.

Pa gdje je? Zar je više nema? Ostavila te dakle?

Ona više neživi, odvrati on tužnim i drhćućim glasom, i čim je to izustio, stala mu se na licu zrcaliti žalost i tuga, dočim mu različite misli zaokupiše pamet.

Pavle ostaj mi s Bogom. Ja idem u Pariz reče Gjuro.

Nemoj mili prijatelju! strašno je nevrieme, kiša lieva a snieg pokriva zemlju. Ako želiš ostati kod mene, biti će mi osobito milo, blagovati ćemo zajedno ali iskreno ti kažem, da drugo neimam van komad mrzloga mesa, i tako biti ćemo ovu noć u družtvu; a buduć da su mi pamet i duša obuzeti različitimi uzpomenami moje preljubljene Slavomile, to ću ti — dakako ako ti samo po volji, izpripoviedati njezin cieli život.

Molim te, kaži mi prije svega, tko je ta Slavomila?

Mladjahno djevojče al nestalo s ovoga svieta — odvrati mi on.

Malo se zatim posjednemo k stolu, gdje bijaše večera i za kratak čas povečerasmo; zatim se približismo k vatri, koja je na toliko svjetila, da smo mogli vrlo lasno razabrati na okolo stojeće lubanje.

Tada uze Pavao govoriti:

U ono doba, kad se posvetih frenologičnim naukom, povukoh se u ovu samoćnu kolibicu kao što i vidiš.

Uza se nisam uzeo nikoga osim Marte, stare služkinje moje majke, koja je u svojih 60 godinah radila sve sama u kući.

Za prvoga moga boravljenja bijaše mi u ovom zakutku vrlo milo, ugodno i bezbrižno.

Starica Marta, koja bijaše već o podne gotova sa kućnimi poslovi, sjela je obično pred svoj malen stol mirno radeći dok je bilo dana. Kad je nastala noć, povukla bi se kao obično u svoju sobicu, njoj za spavanje opredieljenu. Ona je sve to činila s osobitom opreznošću, samo da mi svojim štropotom nebi smetala, kad bijah zadubljen u svojih naucih.

Ona nije nikad tražila šta od mene, baš kao da je ni nebijaše na svietu. Ovako sam proživio priličan dio svoje mladosti, ali zato i doživio čudnovatih a i važnih stvarih.

Jednog jutra opazih da nema stare Marte na njezinom običnom mjestu, to me rekao bi uplaši, zato pohitim do njezine sobe.

Kad tamo, vidim da leži na smrtnoj postelji i da se neće nikada više dignuti. Čim me opazi, prošapta drhćućim glasom: Ja sam vam u groznih mukah . . . ja . . umirem . . . a malo zatim — sirota — i zbilja dušu spusti.

Izgubiv svoju vjernu i mirnu staricu, ostadoh sam samcat bez služkinje, tako da sam morao sám obavljati kućne poslove.

Grozni prizor ovih dvijuh sobah ono malo slobode, što ju uživah, i ova množina ljudskih i živinskih okostnicah poplaši tako ovomjestne žene, da nipošto nehtjedoše doći k meni u službu, ako je pako koja došla, to je malo zatim i otišla.

Jednoga jutra mjeseca siečnja, bijaše takva studen, da čovjek nemogaše uztrajati na putu od strašne zime.

Toga sam jutra bio kao obično kod svoga posla, kad na jedan put pokuči njetko na vrata; a ja tihim glasom rečem: unutra!

Na to se pomoli djevojka, koje krasota me tako uzbuni, da nisam znao šta da joj rečem. Bijaše krasna prekrasna, da istinu rečem božanstvene ljepote, hitra poput jelena, vitka stasa, visoka kao jelva, zavita u crnini, dakako

posve jednostavno; njezine nježne ručice bijahu biele kô snieg, u kratko ja počeh sumnjati, jeda-li je to zbilja stvor živući. Izpod plavih kosah i velika čela sjevahu dva modra oka kao alem kamen; činjaše se kao da je plakala, a bliede — njekada bez dvojbe rumene ustnice treptahu kao i cielo tielo.

Krasnijega stvora nisam nikad u svom životu opazio, ali kako mi se odmah vidjelo ni strpljivijega.

Zapitav ju uljudno, što želite gospodično? . . . nasloni se na bližnji stol, spusti glavu, tako da sam mislio, da je onesviesćenâ, ali — tad ona baci svoje drhtajući mile oči na zemlju i zače govoriti . . . „Oprostite gospodine, ja trpim. Dolazim s daleka puta u ovoj velikoj studeni, ali ufam se u Boga, da će mi na skoro biti dobro."

Malo zatim podigne glavu, i tu stanemo motriti jedan drugoga . . .

Nakon toga kratkoga prizora ostave ju sve sile, ona iznemogne i padne u nesvjest spustiv se na stolac.

Taj me prizor tako ganu, da se nisam ni maknuo od onesviešćenoga tiela siromašne i prekrasne dievojke, već ju mirno i neprestano motrio.

Mogla se na njezinom odjelu opaziti duboka žalost.

Onâ se malo po malo osvjesti, dočim ja željno očekivah, da saznam, što ona želi.

— „Gospodine — stane ona malko živahnije nego li prije govoriti — nezamjerite mojoj nesvjesti a ni mojoj bolesti, koja se više zaista neće povratiti; budite osvjedočeni, da sada sam sasvim zdrava . . . Oprostite, — zaklinjem vas živim Bogom — nepristojnomu načinu, kojim sam ovamo došla i neodbite moje prošnje"

U čem vam mogu pomoći gospodično? odvratim ja.

Saznala sam, da vi trebate službkinju, evo me drage volje na službu.

Ona bijaše to izgovorila tako čedno i umiljato, da sam joj se upravo divio.

Dok je ona toli nježno govorila, naličila je pravomu i nevinomu angjelu; dà, još onako mlada, nevina kô zelena grančica da, liepa kô vila u šumi, mila kô ružica rumena, istomu bi se angjelu prispodobiti mogla.

Gospodično, odvratih joj — ja sam uvjeren a i vi lasno možete dokučiti, da vam to nepristoji ma na nikakav način, a osim toga vi ste i onako preslabi za težke kućne poslove, pa kako vidite, to vaše sile nedopušćaju. . . .

Ali štovani gospodine! nastavi ona — ako drugih zapriekah nema, koje bi me mogle odbiti od vaše službe, vi bi me mogli uzeti bar na pokušaj, a u meni je zato dosta odvažnosti i dobre volje.

Ali . . . gospodično! ja nisam bogat kô vi, reć bi, mislite — s toga dvojim, da bi me vi uz malenu nagradu mogli dvoriti.

. . . Gospodine! molim vas, nemojte me držati za pohlepnu djevojku — ja sam posve zadovoljna komadićem kruha i zakutkom u kom mogu odpočinuti, a za novcem netežim, pače nebrinem se.

Ja sam na to malko šutao i razmišljavao, pa joj rečem:

— Ja vam živim baš čudnovato — i uz to vrlo žalostno i turobno, jer se neprestano bavim sa znanosti i tako sve svoje vrieme potratim u naucih; — s toga triebalo bi, da budete vazda kod kuće, ma i iste nedjelje i praznike; pa upravo s toga sam uvjeren, da vi nebi mogla nipošto podnašati u toj žalostnoj samoći, taj vrlo neugodan život.

Čim ja to izustim, ona zahvati za svoju crnu opravu, kao da mi namjeravaše reći: Zar nevidiš moju odjeću, koja me sieća na vjekovitu žalost — i reče:

Ja vam gospodine svojim poštenjem jamčim, da neću nikad svojevoljno otići s vaše kuće.

Ali soba, koju bi vam morao odstupiti jedino je ona, koju upotrebljavaše starica „Marta“ — a onà je . . . malena, te nebi vam se dopala.

Bilo kako mu drago, za me biti će dovoljna.

Ali gospodično! Buduć vi sobice vidjeli niste, u kojoj bi morali prenoćiti, nemožete ni znati, kako izgleda mjesto, gdje bi vi morala boraviti dane svoje nježne mladosti. Evo ova kućica, ili da istinu reknem kolibica, ima dvie sobice, i to ovu, gdje smo, je jedna, a ona tamo druga.

Čim sam to izustio, otvorim vrata obijuh sobicah, gdje bijahu one svakovrstne ljudske i živinske okostnice, lubanje, kosti itd. mrtvacah i drugih stvarih, koje kad čovjek opazi u onoj grobnoj tišini, mora da u prvi mah groznoga prizora okameni i da ga mrtvački znoj polije što od straha, što od velike žalosti i tuge.

Ali što misliš? Ona ti stane sve i to potanko razgledavati, i upravo posmješno reče:

Ja se toga ništa nit najmanje neplašim.

Čudne-li djevojke — pomislim u sebi — kakova u njoj odvažnost — premda joj velika žalosti tuga dušu obuzimahu.

Ona ti je čestita duša jedna izmedju onih, koje znaju za spasiteljevu nauku.

Videći, da ona pristaje uz sve dragovoljno, nepreosta mi drugo, nego jedna jedina stvar, koja mi dušu uznemirivaše, na koju mi je trebalo na svaki način Slavomilu pozornom učiniti. Odvažno joj dakle rekoh: Gospodično! ja sam ovdje sam samcat, to izustiv opazim, da je angjeosko lice djevojke porumenilo, a ona mi ipak odvrati nježno: To mi je dobro poznato.

Ja nastavim drkćućim glasom: Gospodično! ja sam mlad a vi ste jošte mladja od mene, te možete lasno pomisliti, što bi sviet o nas mislio i govorio?

Na to mi ona odvrati: Ja sam sada sama na svietu bez rodjakah; zato neka i onaj zlobni sviet misli i govori što mu drago?

Kako Vam je ime?

Slavomila .....!

I na to neizusti ma ni rieči više, al niti ju ja dalje ni nepitah, već sam išao amo tamo po sobi, jer poćutih da sam uznemiren, začudjen, zamišljen tako, da nisam znao šta da radim.

Uvidio sam odmah, da će Slavomila biti zaprieka ne samo mojemu nauku nego i meni.

Njezine modre oči pune svake miline, kao dvie iskrice nebeskoga žara, živahan ali umiren pogled, visoko bielo čelo, tanka i visoka stasa, zaista su riedki darovi, kojimi ju nadari priroda, zato i bijaše mi tako mila i dražestna, da sam u njoj vidio pravu nebesku sliku angjela.

Ma koga na svietu, da toli divna ljepota i nježnost u srcu svom u prvi mah neuzdrma?

Ja sam vazda nastojao oko toga, da se ukloim svietu i njegovim napastim, da udaljen od svietske huke i buke uzmognem uživati plod svoga truda, marljivosti, to jest napriedovati u znanosti, kojoj se posvetih.

Ali čini se kano da su mi pored svega toga napastovanja ušla u trag, jer mi reć bi, iznenada zaokupi srdce njeka tuga i žalost, ma baš do zdvojenja.

Pogledam još jedanput Slavomilu misleći, kakovoj bi ona bila pogibelji izvrgnuta, kad ju ja nebi uzeo pod svoj krov.

Čovjek bi o njoj mislio bio s prvoga maha koješta, al ga njezino čedno držanje, umiljati govor i duboka žalost uvjeri sasma protivno, tako da si pred sobom imao nesrećnu, al — poštenu djevojku.

Nu ja sam uprkos svemu tomu gledao, da na svaki mogući način odbijem tu njezinu ponudu, koja bi vrlo lasno mogla imati neugodnih posliedicah zá me . . . nesretnika, s toga se dignem, da joj moju odluku odmah priobćim.

Ali Gjuro! da si vidio, kako me motrio taj angjeo i to motrio me milim i nježnim svojim pogledom.

U taj par svaki bi čovjek lasno bio uvidio, da taj angjeo nješto hoće i nješto traži, jednom riečju ona moli... nješto, a uz sve to njezino ponašanje, niti ti riečice iz sladkih i nježnih ustah nije izustila.

Približim se dakle toj ljepotici, te drhtajućim glasom upitam ju:

Draga djevojko! razlog, što ste vi morali tako daleko ići, sakriva velika a i strašna tajna. Ja nipošto nemogu pristati na vašu molbu, te toga radi izvolite mi pripovjedati, što drugo želite? pouzdajte se u me káo u svoga brata, tako mi Boga . . ja ću gledati da vam pomognem. U čem dakle mislite, da bi vam od koristi mogao biti?

Vriedni gospodine! jedino u tom, da me za svoju vjernu dvorkinju uzmete, za to dobročinstvo i ljubav nastojati ću ja, da vam budem od koristi. Vi dobro vidite, ja sam slaba, bolestna . . . trebam vaše milosti i vaše pomoći. A osim toga gospodine ovo nije moje rodno mjesto . . . ja sam ovdje sama . . . i ono malo novca što sam imala, potrošila sam . . . ja sam ovdje u tudjinstvu i to bez sredstva, da . . . za Boga budite tako milosrdni, pa me uzmite na mjesto vaše stare služkinje Marte! . . .

Dok mi ona tako govoraše, suze su joj polijale lice.

Na to ja ustanem, i rečem joj:

Neka bude, što želite dobro diete! — Slavomilo! neka se izpuni volja vaša, te kao što se vi u me pouzdaste, tako i ja u vas. — Doduše ja neznam tko ste, odkle dolazite, ali na licu vam se zrcali plemenita duša. Evo vam ključe

od vama opredieljene sobice. Bog vas blagoslovio pod mojim krovom, u mene naći ćete brata i iskrena prijatelja!

Moj dragi Gjuro, ja sam bio zbilja srećan čim sam ovoga angjela primio pod svoj krov. Kad sam joj predao ključe, digne se ona mirno, uljudno i pozdraviv me ode mirno, te zatvori vrata samo da me nebi smetala u nauku i radnji mojoj.

Izza neugodnih i tužnih danah nastala su i liepa vremena.

Moja kuća postala od tada upravo sretna, sve bijaše u redu, to sve uz veliku marljivost, da rečem nevidljive ruke. Svaka moja najmanja želja bijaše velikom pomnjom ovršena tako, da nisam u svojoj kući bio nikad ovako dvoren.

Ja u kući jedva sam kad i kad vidio Slavomilu, mili njezin glas nisam nikad čuo; s njom se pako nisam nikada razgovarao.

Jedino u jutro, kad mi po običaju bijaše nosila čaj u učevnu sobu, nazdravio bi joj ja dobro jutro ili dobar dan, a ona nježnim pogledom i čednim naklonom ozdravila bi mi ali — i naglo otišla iz sobe.

Doduše prijatelju! moji me nauci vrlo zanimahu i i to frenologija, na koju su za moje mladjahne dobe nemilo udarali po novinah kao na stvar, koja je počela na visoko dizati glavu, da uzmogne s visokoga gledati na daleko i široko. U toba pisao sam proti toj velikoj razjarenosti; branio sam svoju umjetnost i zanat, zanat, oko koga se ja brižno i neprestano trudih, za kojim je moje srce kucalo, jer sam se nadao, da će imati liepu budućnost, zato morao sam paziti na sjeme, što ga sijah, da rodi dobrim plodom.

Za me bijaše taj posao cieli sviet, dapače često sam putah zaboravio na istu — Slavomilu.

Iskreno ti kažem, da sam doduše bio malko egoističan, što se češće nisam sjećao na nesrećnu djevojku — dru-

garicu moga neprekidnoga tamnovanja. Kad je ona s dugoga časa marljivo prela nedaleko od mene, u sried onih mrtvačkih ostatakah, Bog zna, šta-li je ona mislila? . . . — Ja se čudim i sada onoj česti srietnoga svoga života. Ja mislim, da joj život moraše biti vrlo nesnosan.

Često sam putah sám sobom mislio, zašto neće da ode? zašto ostaje ovdje? . , . Slične misli više putah su mi se vrtile oko glavi. Zima bijaše one godine vrlo žestoka, sobica pako Slavomile premalena, nego da bi mogla kroz dan u njoj raditi. I hodnik bijaše malen, uz to vazda vlažan s neprestane kiše, koja neprestano lievaše, a osim toga vodio je u bašću.

Proti svomu običaju Slavomila usudi se jednom donieti stolac, koj bijaše na hodniku razi zemlje, u moju učevnu sobu. Tada me nebijaše kod kuće, zato je čekala na me; i čim sam stupio u sobu, pomno me stade motriti stojeći uz stolac, koj bijaše doniela i očekivala, i reć bi njezinim nedužnim pogledom prosila, da joj ondje dopustim sjesti.

— Dobro, izvolite ovdje . . . te ćete uz me ovdje raditi; na to ona sjedne i tako je svaki dan ondje sjedila i radila.

Vrlo mi je žao, što nisi ti tad ondje bio moj Gjuro! ti koj si pjesnik, zaisto bi se bio naužio božanstvene miline i divne ljepote, golubinje nedužnosti, koja se u njezinom licu razabrati mogla.

Čovjek bi mislio bio, da su ove nepomične kosti mrtvacah učinile i nju neganljivu, jer ona ti bijaše, kao da je okamenila, mirna, bez da bi svojom angjeoskom glavom kud god krenula, već je neprestano radila, reć bi ni nemisleć na ništa drugo.

Moja Slavomilo! sretna-li vremena,dok si ti pod ovim krovom bila . . .

Prvih danah njezinoga dolazka u moju kolibicu, nastojah ja na svaki mogući način, da odkrijem njezinu tajnu,

tajnu, koju ona nastojaše zadržati neodkrivenu; zato sam ju često motrio, a i više putah za koješta upitao, ali . . . ona mi neodgovori.

Nu prijatelju! znaš da čovjeku, koji se neprestano bavi svojim zanatom, nepreostaje mnogo vremena, da bude ljubopitan.

Zato ni nehtjedoh da više popitkivam Slavomilu, misleći, neka bude sveudilj žalostna, kao da mi nije do toga stalo; i tako su nam prohadjali krasni dnevi. Odaljeni, živismo osamljeni od zavedljivoga svieta oboje radi različitih uzrokah, — mirni, sami — pod istim krovom, gdje se nalaziše ovi ostanci ljudskoga pokolenja.

Doduše ja ti nebi znao pripoviedati, koliko sam danah po njezinom dolazku sretno proživio. Vrieme je prolazilo, bez da smo mu i najmanje osjećali tečaj.

Jedne večeri ja kao obično, bio sam kod svoga posla, malena svjetiljka razsvietljivaše ovaj maleni kabinet; sve bijaše u velikoj tišini. Ovo ogledalo, koje ovdje vidiš bijaše pred menom, pogledam únj, šta vidim . . . ! moje srdce neprestano kucalo, a i sada kadgod, se siećam, započme mi kucati kao onda . . . vidih Slavomilu, koja me naslonjena milo gledaše iza poluzatvorenih vratah — oči svoje nehtjede do mene odvratiti, a na licu zrcalila joj se tuga i žalost, na to počme i suze roniti; činilo se, kao da jedva diše kroz drhćuće ustnice. Ja sam mislio, da sanjam! . . . Nu ipak sam opazio, kako dugo lieva suze ono prekrasno diete i čuo sam, kako uzdiše, zavirim u njezine nedužne oči, to bijaše prvi put, što sam se mogao diviti božanstvenoj ljepoti . . . Slavomile i nju motriti podulje. Na to padne mi pero iz ruke, a srce počme mi još silnije kucati . . .

Drhtao sam kô i ona . . . bez da bi rieči izustio, ovaj čas, koga nemogu da zaboravim, oduzme i razori čitav moj život, mir i pokoj; jednom riečju od tad postao sam vrlo nesretan . . .

Nehotice se Slavomila makne, te povrati se na svoje obično mjesto.

I tako ti moj Gjuro! ova noć prodje bez da sam ja mogao dalje baviti se mojom radnjom. Bacim se na postelju, samo da se ranije dignem, čim se pomoli zora, evo mene već kod stola, nu ipak nisam bio marljiv kao prije, a ni misliti nisam mogao, uz sve to bi ja često svoje oči dignuo . . . čekao . . . Ali što? Koga? ja nisam znao, nu ipak sam njekoga očokivao. Siromah! ja nisam ni poćutio promjene života, u kom mi duša neuživa mira ni pokoja! . . .

Vrlo sam se pobojao, da ova moja neprestana radinost, ova duboka tišina i Slavomilino izbjegavanje, nebijahu drugo nego sriedstva, s kojimi se pripravljah i oružah da odbijem svaku navalu i pogibelj. Angjeoska slika Slavomile duboko se zasadi u mom srdcu. Uzdrman . . . stanem sa stolca i približim se do otvorena prozora. Slavomila bijaše u bašči, a njezin mili pogled svraćaše prema prozoru, gdje sam stajao nepomično. Vidiv me, skrene glavom i baci oči na zemlju kao da hoće da digne cvieće, ali lasno mi bijaše dokučiti Slavomilinu volju, znajući, da joj nebijaše stalo do cvieća, jer držala se, kao da neživi, dok god ju nisam vatreno pogledao, i čim bi ja odvratio svoj pogled, stane me ona motriti baš na čudnovati način, a zatim razmišljavati i . . . plakati! Ovakovim načinom proživih vrlo žalostnih, nepriličnih za me i za ljubljenu Slavomilu danah.

Dobro sam uvidio, da će mojoj neprestanoj radnji, kojoj sam se sve više žrtvovao, nestati budućnosti, oko koje trebaše mi neprestano i marljivo nastojati, da se uzmogne postignuti žudjeni cilj. . . .

Ja sam od tada počeo popušćati . . . dakako nadajući se, da ću biti obljubljen . . . jer ja sam ljubio . . . da si tako pribavim kukavan život, žalost i tugu. Htjedoh doduše, da se tomu svemu uklonim, ali uz sav moj napor bijaše mi

nemoguće, jer često vidjeh uz mene poći sienu biele, angjeoske djevojke, koja me strašno uzdrma. Svaki njezin pogled bijaše mi, ako i žalostan, mio, i tako me znao svladati, da sam išao u susriet najkobnijemu životu.

U jutro, kadno bi mi Slavomila po običaju nosila čaj, nisam bio u stanju, da joj se ma samim posmjehom zahvalim kô što prije, nego ju zapitah za koje šta, samo da ju za čas vidim uz sebe. Na moja pitanja, jedva da bi mi odgovorila, pače često bi ju morao i po drugi put zapitati istu stvar, dočim sam jasno vidio, da je rieči moje shvatila i da su duboko u srce probile, zato i bijahu odgovori njeni obično i bez svakoga smisla. Nu ja nisam mario, da-li mi odgovara na pitanja, ili ne, s toga sam ju zadržavao kod sebe, samo da uzmognem motriti, gledati i nasladjivati se divne njezine miline i ljepote. Ja sam joj obično govorio: „Kako krasno je danas sunce“. — Ali pod izlikom ovih riečih lasno je ona mogla dokučiti, da sam ja namjeravao kazati: „Ja te ljubim“. I dok bi ja tako govorio, Slavomila bijaše svejednako uznemirena, i poput sniega zabliedila te uzdisala sve to više i češće, a uklonila se kad god bi joj suze polijale . . . tako da već nit s daleka nisam dvojio, da me neljubi! . . .

Jedne vrlo studene i neodoljive večeri htjedoh se baviti knjigom, koja pred menom stajaše otvorena; al uzalud, jer čim začuh Slavomilu, kako se lagano miče, bio sam uznemiren i uzbunjen. Iza dugoga razmišljavanja dignem se sa stolca; zatvorim na pol vrata i tiho progovorim: Slavomilo! ove je noći ljuta zima u vašoj sobici, bit će nedvojbeno mrzlo, dodjite amo, ovdje ćete se ugrijati kod žive vatre? . . .

I tako ja po drugi put sjednem pred stol, na kom bijaše otvorena knjiga, uzmem pero . . . pogledam u knjigu . . . ali misli moje bijahu kod Slavomile i velikom pomnjom prisluškivah, dolazi-li Slavomila? . . . Kad tamo eno je

pred menom, dodje malo ne nevidljivo, tu se sjedne i započe presti . . . moje je srce tada stalo tako silno kucati, da nisam bio kadar ni disati ni skoro govoriti.

Ona sjedne iza mene, tako da ju nisam mogao gledati — ja se činjah, kao da sam zadubljen u knjigu, premda sam dobro čuo, kako ona prede. Malo kašnje prestane za čas, a napokon i sasvim . . . Pero mi izpadne iz ruke; knjiga izpred očijuh, i duboko ganut dignem se sa stolca i okrenem, dočim se Slavomila bijaše naslonila na stolac, na kom je sjedila! Vi odviše radite, rekoh joj, odpočinite malko, u to postane ona nepomična kô kamen,. a ja sjednem uz nju.

Vi valjda radite za svoga zaručnika, kad radite tako neprestano i marljivo? zapitah ju.

Ja se gospodine neću vjenčati nikada, odgovori mi ona . . . i kao obično predje u tugu i žalost. Vidih joj suze kano biser, a srce njezino puno jada. Ja uzdrman i okamenjen postanem nepomičnim i nepreostà mi drugo nego, da joj izjavim svoju neizmjernu ljubav, koju gojim za nju jedinu na svietu i da joj svoje srce odkrijem, za čim čeznem. . . .

Primiv ju ljubezno za bielu ručicu, zavapih: Za Boga, slušajte me, inače! . . .

— Slavomilo! ljubljena i mila Slavomilo! zaviknem iz srca, ja te ljubim, ljubim! . . .

Njezino se vitko tielo uzdrma, a nehtjedne niti da me nježno pogleda; zadubljene oči baci na stranu i činjaše se, kao da se oporavlja i želi na dalje me slušati.

Slavomilo! ja te ljubim, ponovim jošte sladjim glasom, odkad te prvi put vidih, poklonio sam ti srce svoje. Istina, ja se do sada ponašah na čudnovati način, ledeno, mirno, ili još gorje, jer sam gledao, da sam sebe svladam . . . . pobojah se ljubavi, koju sada duboko osjećam, pobojah se, da mir, koj mi jadnomu . . . ali ako se ja pobojah toga,

bijaše uzrok, što ja nikada još ljubio nisam, tako mi jedinoga Boga nisam dosele znao, da je u ljubavi svaka sreća! . . . i da Slavomilo! ti mi sama možeš povratiti mir, o da bi ti znala, koliko sam sretan, što te ljubim! . . . pravoga angjela u dobroti i ljepoti! . . .

Ja govorah, a ona uzbunjena, tako je na moje rieči pazila kao da i negovorim.

— Ljubljena Slavomilo! rekoh, slušaš me ti? . . . Ja te ljubim! . . .

Na to si rukami pokrije lice i stade kao izvan sebe vikati: Ljubljena Slavomilo! ja te ljubim! . . . Bože moj . . . Bože moj! . . .

Digne se sa stolca, oči pokrite su joj suzami, te žurno ide k vratam.

Badava sam ju zvao: unidje ti ona lagano u svoju sobicu, a ja sam ju pratio pogledom svojim. Kad stigne do vratah, okrene se, baci na me pogled i tako se samo za kratak čas pogledamo.

Mene je taj trenutak upravo uzhitio, za to i zavapim: Slavomilo! . . .

Ona izčezne! . . .

Čudno-li mi bijaše tada, jer ona sasma jednostavna, drvena i malena vrata bez ključanice, bez čuvara, bijahu pod mojim krovom prava tajna, ali nedokučiva, odkad jih Slavomila zatvori.

Tako sam ti nepomično stajao jošte njekoliko vremena, dok su se misli moje opet razabrale.

Da sam bio začudjen, neima dvojbe, ali bez svake snage.

Slavomila slušala je sve izraze moje ljubavi bez straha, ali i bez srčbe; doduše na to mi ništa neodvrati, nu ipak mi dopusti, da završim i ode, ali u taj par potraži me svojim pogledom i stade plakati i to podulje; ali ni ja nemo-

goh na ino. Doduše nisam joj shvatio odmah riečih, štono ih ona po dva puta tiho opetovala.

I tako bio sam u najvećem očajanju radi svoje nesmotrenosti; neodlučan u svojih mislih, dok nije crna noć pokrila svojimi krili žalostnu zemlju, da se legnem u postelju, ali dà nisam ni okom zadriemao, nego snivao o sreći, o ljubavi. Pitao sam se, bi-li htjela Slavomila dieliti sa mnom ubožki stan moj, a nepomislih na to, jesam-li vriedan ljubavi. Vidimo-li bićah, koja se bezobzirce jedno drugomu žrtvuju, tada lahko nam je pojmiti, da se neljube iz tisuće raznih i razumnih uzrokah, već se ljube zato, što im je to neobhodna potreba. Ja se nadah, da ću u njoj naći dušu, koja će osjećati ovu potrebu, upravo, kao što sam naišao kadkada prigodom svojih jutarnjih šetnjah na koj mirisni cviet. —

Tako snivah; premda je prikorno čuvstvo, s koga, gledeć sreću drugoga žalimo, što je sami nemamo; u tom se krije nješto malo zavisti, pa da se može ukrasti veselje, kao zlato, nebi-li mi kadkada pomislili, da pružimo ruku za njim?

Snivajuć o takovih i sličnih stvarih i razmišljavajuć, sproveo sam čitavu ovu strašnu noć, a često bi pomislio; Slavomila mora da već dugo ljubi, a ja . . . nit sam to prije mogao upoznati, a niti sada tomu u trag ušao, Bože, Bože moj! tako prekrasna, tako nevina djevojka pa . . ., i tako boreć se sam sobom, dočekam zoru.

Ja se dignem s postelje već o 5 satih u jutro, očekivajuć neuztrpljivo sretni za me čas, u kom ću se približiti Slavomili, zato bile su mi oči uprte k ulazu sobe, misleći, kako će ono nevino diete porumeniti, čim me opazi, i tako prisluškivajuć otvore se vrata . . . . . stupi ona u sobu.

Bila je vedra lica i mirne duše, a blieda i žalostna, kâo obično. Kao da je na me zaboravila, nit me nepogleda, nego obaviv svoj svakdanji posao, ode naglo.

Čim je otišla iz sobe, nemogavši više podnašati grozne muke srca, s kojih bolovah, skočim van iz sobe kô mahnit, te prije, nego-li ona stupi u svoju sobicu, dodjem do nje i uzev ju za obe ruke, povučem do sredine sobe, bez da bi zato ona ma rieč kazala, već me sveudilj mirno gledala.

Slavomilo! moj angjele, moja najveća srećo, je-li moguće, da ste zaboravili . . . na jučerašnji prizor? . . . pomislite na jadna nesrećnika, koj bez vas nema mira, ni pokoja, koj želi, da mu vrätite ljubav za ljubav?

Mila Slavomilo! bolujete-li možda? . . . Što vam dušu grize? ako za Boga znate, govorite, inače od . . . ja ću zdvojiti.

Ali uzprkos svemu tomu stajaše ona nepomično kô mramorni kip pred menom, niti mi dade znaka, da je razumjela moje rieči, nego da joj nije do njih stalo i držala se, kao da je drvena.

Ali ja biedan, sasvim tim neklonuh duhom, nego sam se još nadao . . . te mislio, da čim progovori iz zlatnih ustiuh, bit će joj život povraćen, za koga u taj trenutak nebi nitko bio jamčio.

Za tim joj prišapnem u uho: Slavomilo! smilujte se biednomu mladiću, koj bi za vas sve žrtvovao i isti svoj život, jednom riečju ma i ono što mi je najmilije i najdražje na svietu, sve rado žrtvujem, za vas sve ljubljena Slavomilo! . . . Slavomilo, zar se nesjećate jučeranjega strašnoga dana: u kom sam vam odkrio srce svoje . . . ali za Boga odgovorite, vi dobro znate, kako vas ljubim, i obožavm, i . . .!

Prem sam ju zaklinjao, pa uzdisao i plakao, ona je kao i prije stala mirna; i kao da joj nije ni najmanje do moje . . . niti mi odvrati ma ikoju rieč.

Na to nastavim žalostnim glasom: Je-li da se nećemo razstaviti više, niti za čas: naš je udes: da se ljubimo, da zajedno živimo na ovom svietu, dok nas nebude razstavila nemila smrt, a i kasnije u raju, je-li moj angjelu? . . . Ova malena kolibica, koja dosele sakrivala našu žalost, naše suze, postati će po nas najsretnijim mjestom, koje će čuvati našu sreću, naše dane, pune svake miline, radosti i veselja. Ja se zakunem živim Bogom, da ću vazda biti tvoja svojina; moja srećo! neodbij mi ove zakletve.

Ovako se nisam zakleo u svom životu, ti si jedina, prva a i zadnja. Je-li da je istina? je-li da je tako? Slavomilo! . . . ja ovo izustiv pričini mi se, kao da se probudila iz dubokoga sna, te naglo uzklikne neizrecivom boli u duši:

„Za Boga negovorite dalje! . . . ne . . . dalje, jer ću umrie . . . Tako je kazujuć uklanjaše se od mene, te još jedan put ponovi, za Boga negovorite dalje, jer bi bila prinukana ostaviti ovu kuću, pa kamo bi onda išla? . . . Kako bi mogla živjeti daleko od vas? Bože, Bože!

. . . Ta znate gospodine, kako je neugodno i žalostno, što takova čast za siromašku djevojku, kô sâm ja“ . . . Vi mi tim načinom odnimljete kruh i krov.

Slavomilo, zavapih kao izvan sebe plačuć, za Boga slušajte me. Ali ona mi zabrani svojim govorom:

Ta-li je moguće, da me niste opazili svaki dan klečati, u jutro i večer, moliti Boga po dulje vremena? . . . . Je-li moguće, da niste opazili, da neizlazim iz ove kuće nikamo drugamo, osim u crkvu? . . . Gospodine Pavle! je-li da niste mislili na to, što ste izustili? . . .

Na to ja prignem glavu k zemlji i rukami pokrijem lice, da nevidim žalost u licu Slavomile, koju nisam već kadar bio dalje gledati.

— Ja vas zaklinjem, nastavi ona glasom malko slabijim, neuzkratite mi slatko utočište u ovoj kolibici . . .

netjerajte me od nje . . . Ja želim ovdje živjeti i umrieti . . . O Bože, moj će život zaista kratkotrajan biti, te neću vam biti nezahvalna Vašoj velikodušnosti, Vi gospodine Pavle d' Ercourt, koj se liečnikom nazivljete, dobro vidite, da dugo neću živjeti . . . Je-li da mi dopušćate, da ostale moje dane proživim ovdje — da ovdje umrem, gdje želim? da me nećete odstraniti od sebe?

Njezin pogled, koji mi prodre do dubljine srca, nebijaše nikad više nježniji, miliji i sladji . . . Ja htjedoh, da dalje koju progovorim, ali ona mahne rukom, kô da toga neće . . . te reče:

— Ne gospodine doktore! niti jedne rieči više, u taj čas idem u moju sobicu, da molim Boga za vas, da vam gospodin Bog podieli milost i da budete milostivi prema meni! . . . Gospodin Bog i vi . . . ste dobri; obojica ćete saslušati moje molbe i ovaj meni premili stan, jedino mjesto, gdje ja mogu živjeti, bit će jošte za me najmilije utočišće! . . .

To rekavši otide, ostaviv me začudjena, nemirna, uzbunjena a osim toga nesrećna! . . .

Jedva da sam mogao razabrati, što mi je govorila Slavomila, te od svih njezinih riečih neosta mi drugo, nego uspomena; nevinost njezinoga govora začudi me . . . Bijah odbijen . . . Ja toga nisam mogao shvatiti, nego ljubljah . . . ljubljah plamtećom vatrom. Gjuro! Suze i molitve Slavomile uzdrmaše me na čudnovati način.

Približim se k vratom njezinim, te tude stanem, kao da oči moje mogu proviriti kroz zid. Nedaleko od mene moli Slavomila, šaptah ja sam sobom.

Tužan i bez srca bacim se na prag Slavomiline sobe, moleć se Bogu, da mi on u tom položaju pruži ruku pomoćnicu. U taj čas, kad bijaše moja misao gospodinu upravljena, predočiše mi se sve prošaste uspomene moje preljubljene majke, koja već davno bijaše pod zemljom, jer me ona za

djetinsko doba revno učila Bogu se moliti. U taj par zbilja vidim majku pred sobom u slici, majku, kojoj se na licu zrcalila kriepost . . . ali ujedno prikaže mi se i slika ljubljene mi davno preminule sestre; ova bijahu za me dva rajska angjela, koje sam obično zazivao u pomoć. Mislio sam, da je medju njima i Slavomila, pa da joj majka ruke moje stavila na glavu, i okrenuta prama meni, da progovori:

„Netjeraj sinko s raja ove duše!" Na to grozno prikazivanje nemogoh se uzdržati da neproplačem, i dignuv se na nenadani način postanem odlučan, miran, srce poče mi sve to mirnije kucati a suzah nestane, ja se jednom rieči sasma umirim.

Zatim otvorim vrata Slavomile, na kojih sam se Bogu molio. Opaziv me Slavomila, uzklikne kao da je s uma sašla i sakrije se u kut sobe.

Na to rekoh joj milim glasom: Nebojte se ničesa, ja dodjoh amo, da vas zamolim za oprošćenje; malo prije sam vas uvriedio, jer sam se usudio govoriti s vama na način . . . a sad se stidim, te navlaš dodjoh, da mi . . . Slavomilo! da znate, ja sam neoženjen; pa ako nisam bogat, to ipak znam, da ću moći uzdržavati dvie osobe! Doduše ja sam već bio potrošio, što mi majka ostavi za svakovrstne poučne, ali nuždne mi stvari — nu nedavno umre mi brat, daleko odavle, te mi čitav svoj imetak ostavi, tako da opet imam odkuda dobro živjeti. Ja nisam dužan nikomu računa ob onom, što radim, a vrlo bi sretan bio, da privolite na to da . . . vaš suprug.

Ja nemogu da od vas . . . niti mogu živjeti bez vas a ljubiti . . . Slavomilo! mi ćemo zajedno ostati, vi ćete m biti mila supruga!

Čim to ja izustim, mislih, da će djevojka pristati uz taj moj predlog, te da će mi dati ljubav za ljubav, ali se gorko prevarih, mjesto da tako učini, ona sveudilj roni suze

a na licu moglo joj se čitati vječna žalost; ali malo po tom digne svoje krasne velike oči prama nebu, a ne prama meni, i stade govoriti:

Treba dakle, jaoh si meni, treba da ostavim ovaj preljubljeni stan . . . O biedan-li sam stvor? Otče milosrdni nezapusti me!

Htjede da dalje govori, ali joj množina suzah to zaprieči, na to joj se približih i rekoh: Slavomile! Možda ste već vjenčani? Niste više slobodni?

Jesam slobodna, sama samcata na svietu!

Zašto dakle odbijate moje ruke? . . . ja se dakle grdo prevarih u nadi, da ću biti vaš . . . Slavomilo! . . .

Srce mi gine, te neću na ovom svietu već nikoga ljubiti, reče mi ona sa riedkom odvažnosti tako, da mi svaka nada izčeznula.

Vi me Slavomilo dakle neljubite — neizrecivom žalošću zavapih i ponovih, neljubite me . . . Zašto ste ovamo došli, i tu se nastanili? Ovdje ste kod mene turobno životarili — bez ikakve naslade i zabave u vječnoj samoći i žalosti.

Tako se bez razloga lje neživi . . . Ja sam imao prijateljah i znanacah, koji nisu ovdje htjeli ostati za jedan jedini dan, a vi već toliko vremena ovdje boravite.

Vi morate biti vrlo nabožna, kad ste se ovdje bez ikakve svrhe nastanila. Neprimite to zlo, što vam ovdje kažem, jer na to me prinuka srčba, koja mi neprestano grize srce i dušu.

Vi ste često, kad god ste k meni došla, mislila, da vas nisam ni opazio, te bi ste stajala uz mene — a često bi vi bila i radnju svoju zapustila, samo da me možete potanko motriti — pa uz sve to jošte mi kažete, da me neljubite — ja toga nemogu dokučiti i pojmiti draga Slavomilo; što da sada radim? što da započmem, tužan-li sam ja? Čemu se ja od vas nadah, nebijaše drugo nego san.

— Zar ne? Slavomila!

Na to reče Slavomila: San je, jest istina — ništa drugo Pavle! jer ja vas zbilja neljubim niti . . . . !

Okrutno djevojče! Kako mi možete to kazati, pošto sam vam žrtvovao svoj mir i sreću — molim vas, opet rečem, kleknuv pred njom — molim vas, da se nesrećniku smilujete, nesrećniku i da mi bar nješto ljubavi odvratite; zar ne, da niste govorili iz srca malo prije — je-li? da ste se samo šalili, kad mi rekoste, da me neljubite — a zar ne da je tomu tako? Vi me ljubite, a ja vas obožavam, i vi bi mogla postati mojom suprugom?

Zatim se Slavomila, kano da će joj srce puknuti od prevelike žalosti, obrati k meni, te mi odrješito reče:

Kad nije drugačije — ja moram sutra otići — premda vrlo žalostno ostavljam ovu kolibicu, nu vi me nukate a ja se svakako moram pokoriti vašoj volji.

— Bože! Bože! to izustiv probliedi kano da će dušu izpustiti.

— Slavomilo! Slavomilo! govorite — nastavite dalje, jer ja vas nerazumijem, a trpim neirecivu bol u duši svojoj . , . Kažite mi zaprieku, za koju ja neznam, sve što mi sakrivate, kažite mi iskreno, pripovjedajte, ako za Boga znate. —

Sve što vas nuka, da odlazite iz moje kuće, iskreno mi javite — pa baš ako i otići morate — kažite mi, da me ljubite, to će biti za me nebeski raj? . . .!

Ne gospodine! ja vas neljubim ni malo . . .

Čim sam to začuo iz njeziuih ustijuh, kao da me kaplja udarila, prepanem se, srušim se na zemlju, a nisam mogao njekoliko vremena ni rieči progovoriti.

Ona je taj prizor motrila tužno, ali nije se ni ganula — ona sakrivaše u sebi veliku tajnu, do koje nisam mogao doprieti.

Za sat po prilici dignem se, te poviriv joj u oči, reknem joj drhtajućim glasom: Slavomilo! treba, da se razstavimo i to za uviek, ili da se sdružimo za cieli život. Mislite — promislite — izaberite i odlučite vi o mom udesu. —

Na to ona za kratko dodje do mene, te uzev me za ruku reče odvažno:

Za uviek razdruženi i razstavljeni, to je moja odluka gospodine!

Zatim utečem ja iz svoje sobe u drugu, kao da sam izvan sebe bio, te se zatvorim.

Dragi Gjuro! Žalostni-li su ti onakovi trenutci, puni tuge i žalosti . . ., dočim ti držiš, da nije srećniji onaj, koj more zabijati si glavu neprestano s nauci i umjetnostmi? S toga si me ludjakom nazivao, čim si opazio, kako ja živim u ovoj samoći. Onaj je, Gjuro moj, ludjak, koj se da i pouzda u srdce nevine i najnježnije djevojke.

Sve nevine duše nalaze se . . . u raju . . . tamo, gdje ćemo ih pronaći u posljednji čas ovoga svieta. . . Netreba, pače ja scienim čovjeka, koji traži sreću i ljubav na zemlji, za čovjeka nerazborita i . . . Toga dakako nema na zemlji moj Gjuro!

I tim svrši Pavao svoj govor, ja mu pružim desnicu i rekoh: pravo imaš Pavle i ja uvidjam, da je tako, kao što i tim sam veliš, i ja sam baš kao i ti u tom pogledu bio vrlo nesretan, te ću ti drage volje pripovjedati, što se je i meni dogodilo s njekom djevojkom, koja se je kao što i ova zvala Slavomila — čim mi ti budeš čitav svoj udes kazao.

Sutradan čim smo se iza objeda opet sastali nastavi Pavao dalje pripoviedati svoj nemili udes ovako:

Iza kako je Slavomila progovorila one za me tužne i u srce dirajuće rieči, uzme svu odjeću što je imala: slamnati klobuk bijaše joj na glavi, crna kabanica pokrivaše

joj nevino tielo, a na ruci nosila je rubac, u kom bijaše sve ostalo, što je imala.

Tako dodje pred mene; nit ja nit ona nismo se mogli ne samo pogledati nego nit rieči progovoriti.

Na jedanput se ona odvaži, te mi sasma nježno reče: Gospodine Pavle s Bogom, — ja ću, dok živila budem, biti zahvalna vašoj dobroti, koju ste mi izkazali; budite srećni . . . Bog vas blagosovio . . . ja odlazim . . . na to prigne glavu, da sakrije suze.

Ja premda tužan, zapitah ju okamenjeno — Slavomilo, kamo idete? Gdje vam je utočišće? . . .

Ja vam nikako nemogu dopustiti, da idete, a da nisam osvjedočen, kako ćete živjeti! Držite-li me bar za svoga iskrenoga prijatelja, nije-li istina? . . .

Slavomila mi odvrati . . . Gospodine, vi ste predobri i premilostivi, na to vam hvala neizreciva . . . ja ću se za vas Bogu moliti.

Na to ona izvadi iz džepa svoju listnicu i pruživ mi ju reče:

To je novac, koj sam kod vas zaslužila . . . ja sam samo nješto potrošila za svoje potrebe. Ja imam jednoga prijatelja, koga idem pohoditi i s toga netrebate se brinuti za me gospodine! . . . S Bogom gospodine.

I pošto se oprosti s menom, ni se ni malo ganula, nego stajaše sveudilj nepomično, lice kao da joj bijaše pokrito bielim cviećem, a srce razpuknuto od prevelike boli, koju je sirotica ćutila.

Pošto tako stajasmo podulje vremena, napokon reče mi ona milim ali drhćućim svojim glasom:

Pogledajte me, da vas mogu jošte jedan put vidjeti!

Ja ju zaplakan pogledam, kao da ju želim moliti za oprošćenje; na to mi ona s Bogom reče:

S Bogom Pavle! s kojim sam ja željela živjeti i umrieti u družtvu! . . . Zatim ode a vrata se zatvore i tako ostadoh sam samcat . . .

Čitav sam taj dan bio sam, kô bez glave; dan prodje bez da bi se ikuda krenuo niti za jedan čas, nego sam sveudilj stajao nepomičan, zaplakanim licem — nisam bio kadar da razaberem ma ni jednu misao. — Trpio sam, nemilo i tužno se ogledavao na okolo . . , strah me njeki tajni obuzme tako, da sam drhtao od ljutosti — jada — boli a uz sve to biti sám bez ičije pomoći: pobacam sve knjige i ostale stvari, s kojimi sam se prije neprestano zabavljao.

Što će mi to, rekoh sam sobom — ja za ništa i onako nehajem, nema na svietu stvari, koja bi me veselila — smrt kao svršetak svih žalah jedinu sam sazivao. — Ja sam bjedan kô mahnit uzdisavao za Slavomilom, ljubio sam ju i obožavao, a ona me nemilo odbi — oj žalostan-li ja! tako sam sám sobom sveudilj mislio i sumnjao, da je tu morala biti njeka tajna sakrivena, koju nisam mogao odkriti na nikakov način. Gledao sam, da misli svoje razpršim naukom i drugimi stvarmi, al ništa nemogaše svladati raztuženo srce.

. . . Ja si mišljah neka se drugi uče i zabavljaju umjetnosti podučavanjem drugih . . . ja sam bo svršio sa svime na ovom svietu.

Sve mrtvačke lubanje, okostnice i ostale stvari pobacah na tlo, te ih sve po redu nogami pogazih.

Na to mi padoše na um svakojake misli; zadubljen u one mrtvačke ostatke, mišljah sam sobom, da su ove glave znak ustrpljenja u posliednjem danu života, i činilo mi se, kao da me sve to nuka na ustrpljenje, da se pokorim volji previšnjega.

Povratih se na večer u svoju učevnu sobu, zapalim svieću, sjednem na obični stolac. Tud mi dodje svašta na um, tužno razmišljavajuć kroz čitavu noć, bez da sam mogô

ma ni kratak časak zaspati, i odmoriti se, tako sam dočekao bieli dan.

Ova noć bijaše za me strašna i grozna noć, to isto bijaše i vani, snieg kô što i prije pokrivaše zemlju — a grane mladih stabalah prigibahu se k zemlji od neprestanogá vihra; vrata i prozori škripahu svaki čas . . . Oluja bijaše prestala tek u jutro, kad se već prikazivala u veličanstvenom obliku zlatna zora.

Čelo mi bijaše u vatri premda sam imao zimnicu. Nadah se, da će mi čisti jutarnji zrak i studen olakšati strašni nepokoj, koj me baš uništavao i buduć da već bijaše bieli dan, podjem, da se malo prošećem po malenoj bašći, ali za kratko vratim se u prijašnju sobu, a to sve činio sam, kao da sam bez glave, ništa me nije uzradovalo, niti zanimalo, jednom rieči ja nisam mario za ništa na ovome svietu — odkad mi nestadne moje . . . . Slavomile! jedino sam se Bogu molio, da mi pošalje smrt. Kad malo zatim podjem iz učevne sobe, te htjedoh da idem u sobu, gdjeno je Slavomila žalostno svoje vrieme sprovadjala — ali čim dodjem do vratah — i hoću, da ih otvorim — njeka mi nutarnja tajna sila to preprieči, ja se začudih, te upotriebiv svu svoju snagu, da ih otvorim, otvorim ih zbilja.

Čim ja to učinim i opazim Slavomilu, htjedoh da poludim od radosti, nade i začudjenja, s toga zavapih . . . Slavomilo! Slavomilo! angjeo moj! srećo moja! Ali ona na to niti riečice neizusti.

Odieća joj bijaše pokrita sniegom — kose raztrešene po glavi — ona ležaše kô mrtva duša u nesvjesti . . . mogao sam razabrati, da je ovamo došla, da sjedne i moli — jer držaše jošte ruke sklopljene.

Ja ju na to uzmem u svoj naručaj, te ju posjednem — podjarim vatru, da se ugrije od prevelike i pretrpljene zime i da joj osušim odjeću, pošto sam otresao snieg . . .

ja očekivah na koljenih, da dade prvi znak života — malo po malo oživu joj uda i ledena se ugrije — stade očima kretati, rukama micati. — Hvala ti Bože!

Motreći ja sve to, uzkliknem kucajućim srcem:

— Slavomila! ljubljena moja Slavomilo! . . . na to me ona pogleda po nješto nježno i baci se u moj naručaj — Bože! Bože! jesam-li već u raju? reče ona tihim ali drhtajućim glasom.

Ovo ti bijaše za me zbilja najsretniji trenutak moj Gjuro, — ali i vrlo kratak jer odmah zatim uztegne svoje biele ručice iz moga naručaja, i dignuv glavicu ogledav se naokolo i prolazi rukom po čelu kao da bi željela, da joj se razaberu raztrešene misli.

Jao meni! jao meni! reče puna suzah.

— Slavomilo, vi ste amo došli, da me neostavite nikad više, je-li istina? . . .

Zar ne, da smo trpjeli gorkih mukah, ostaviv se samo za čas... Je-li da nam je nemoguće biti jedan bez drugoga?

Ah gospodine, prekine ona, ja sam dobro znala, da ostaviv vas nebi mogla živjeti! znate, kad sam vam kazala, da idem u pohode jednomu prijatelju . . . tko je taj prijatelj, to vam je — Bog . . .

Ja sam se nadala, da ću umrieti, nemogav dalje ostati na ovom mjestu! Ali sinoć zaželih, da vas opet vidim. Neznam, da-li će nam dobrostivi Bog dopustiti, da se u raju gledamo lice u lice, zato sam došla ovamo, da si dobro zapamtim vaše lice, da mi ostanete zasadjeni u pameti.

— Ljubljena Slavomilo — odvratim joj, uzev ju k sebi, u raju ćemo se zaista vidjeti; ali i ovdje morali bi- smo se sdružiti.

Na to mi prekine rieč ovako: Jao si ga meni gospodine, vi neznate, što me nuka, da na taj način govorim... a niti vam toga nesmijem kazati! Ništa se nije promienilo za našu budućnost.

Mene je ljuta zima i studen prisililа, da sam opet jutros ovamo došla, jer nisam mogla više podnašati zime, s toga se evo povratih, gdje stojim, ali jer sam iznemogla bila srušila sam se u nesvjest. Ja se dakle nisam amo povratila, gospodine Pavle, zato da ovdje ostanem, ne, jer hoću danas, kao što sam jučer naumila bila — da idem! . . .

Zato molim, ostavite me nemiloj sudbini!

— Ali Slavomilo zar ste poludili . . . — Je-li moguće, odvrati ona milim svojim glasom. — Ja sam bila luda — kao što mi bje kazano i veoma mi je žao, da me u toj bolesti nije nestalo, to bi voljela sto putah bila, nego-li ovaj moj turobni život.

Ja ju turoban i žalostan ipak motrih i slušah, kad me ona uzme za ruku i započe:

Slušajte me, slušajte me, gospodine doktore, posljednji — prijatelju moj! moj jedini prijatelju! . . . Ja vas neljubim, a niti bi ikada mogla biti vašom suprugom; treba da se oddielimo, jer su već stvari došle do vrhunca . . . Ako mi vi dopustite, ja si neću sama skončati života, već ću čekati, dok mi je sudjeno, da živim, a sigurno je, da konac moga života nije daleko . . . Ja neimam nikoga i ništa na svietu, s toga uzeti ću, što mi vi date, ići ću kamo mi zapovjedite . . . Jeste-li zadovoljni tako gospodine Pavle? . . .

Dosta, dosta, rekoh joj sav zaplakan, dočim mi srce htjelo puknuti od žalosti — trpio sam groznih mukah, ali nebijaše mi moguće, da ju odbijem . . .; neugodan položaj naloži mi, da se okanim djevojke i da štujem njezinu tajnu. —

Hvala vam gospodično! rekoh joj — hvala vam na tom, što mi rekoste, ja drage volje pristajem uz to, što mi javiste. Ostanite još ovu noć kod mene, a sutra ćemo se razstati.

Ona se zatim malo digne, a ja, približiv joj se, poljubim ju u čelo. Bijaše, kao da se brat oprašća sa sestrom, kad odlazi u tudji sviet.

Tako se ovu noć vidismo posljednji put, razstavismo se suznim okom i odosmo svaki u svoju sobu.

Ja nisam čitavu noć okom zadriemao, a niti sam se legao, već sam hodao amo tamo po sobi plačuć i tugujuć i pošto sam počeo svakojako misliti, odlučih, da ću sutra ostaviti ovu kuću.

Čim se prikaže dan, bio sam već spreman na put, dočim sam Slavomili ostavio pismo, koje je ovako glasilo:

Mila Slavomilo!

„Kad ćete čitati ovo pismo, biti ću daleko od vas, a svaki ću se dan dalje udaljivati; vratiti se neću nikada više . . . Vi ste me učinila nesrećnim, Slavomilo! ali niti se s toga netužim. Izabraste me zaštitnikom — a ja nastojah najvećim trudom i naporom, da vam to budem. Odstupljujem vam ovu kuću — koja, ako se nevaram, vam se dopadala. Najmio sam jednu staricu, u istom ovom mjestu, koja vas bude dvorila i pazila na vas, da vam što neuzmanjka . . . Imajte brigu nad mojom bašćom, imajte brigu na moje knjige i ostala pisma, zato ću vam biti zahvalan.

Sada pako s Bogom! . . . Želim vam iz srca, da se svaka vaša duševna žalost pretvori u radost i veselje, da vam tako malko olakša život! , . .

Neka vas gospodin Bog blagoslovi, da uzmognete u tom stanu srećne dane svoje proživjeti! Nezaboravite ljubljena Slavomilo na me! . . . Svakako molite se Bogu za one, koji trpe, te se uzdaju u njega.“

Vaš iskreni prijatelj

dr. Pavao d' Ercourt.

Ostavih dakle svoje staro utočište, svoju osamljenu kolibicu, koja bijaše strah čitave okolice radi poznatih mrtvačkih stvarih.

Ostavio sam svoj mili stan, bašću i sve ostalo, jer sam volio sám dalje trpiti, nego da se oslabljena Slavomila muči. Ostavih ju, neka gospodari kućom i bašćom a za dvorbu njezinu priskrbio sam joj staricu, koja da joj bude drugaricom, jer sama nebi zbilja bila mogla dugo uztrajati.

Ja odoh u tudjinstvo, samo da na Slavomilu zaboravim pa zato ću prešutiti boli, koje su mi srce mučile nakon ovoga dogodjaja; prešutiti ću, kako mi težko bijaše na srcu, kad sam morao ostaviti one mile okolice gdje sam se neprestano bavio s nauci bez ikojega druga, prešutiti ću, kako me njeka tajna sila nagovarala, da silom učinim konac svomu životu.

Iz Francezke udarih put u Talijansku, na putu bolovao sam dulje vriemena tako, da sam tek nakon petdeset danah prispio u Mletci, i tu se upoznao s mladim liečnikom, koj mi ponudi stan, na što sam i pristao.

Čim sam boravio petnaest danah u Mletcih, stao sam se kriepiti tako, da se prilično oporavih od pretrpljene duševne bolesti, kad tamo stigne mi pismo od moga skrbnika iz Francezke, kojim me pozivlje, da se i to čim prije, vratim kući, jer da je prije 10 danah umrla ona mlada djevojka (Slavomila), kojoj sam povjerio kuću i bašću.

Ova me viest tako nemilo kosnù, da sam mislio, da će me kap udariti

Drugi dan odmah zatim, oprostim se s mojim prijateljem i udarim put kući svojoj. Čim bijah stigao u Belleville, nadjem na onom istom stolu, gdje su bile okostnice zapečaćeno pismo Slavomile. Otvorim ga, stanem ga čitati.

Evo ti sadržaj:

Gospodine doktore!

„Ovo pismo s ostalimi, dobiti ćete po mojoj smrti.

Iz zahvalnosti za vaše prijateljstvo vaše dobrote, vašega plemenitoga srdca i veledušja, što izkazaste meni nesrećnici, treba da odkrijem žalostnu tajnu, tajnu dosele ko-

prenom zastrtu u duši mojoj . . . jedna jedina rieč biti će vam dovoljna: Ja sam Slavomila Rohard."

Slavomilo, zavapih ti mili Gjuro! kao da sam poludio — uzklik začudjenja Slavomila Rohard opetovah neizrecivom žalosti; siromašno djevojče . . . sada ruzumijem tvoje suze . . . tvoje neprestane uzdisaje. Ovo pismo bješe nakvašeno mojimi suzami.

Kašnje nastavim čitanje pisma, gdje ona potanko opisa svoj vrlo tužni život.

* * *

„Nedaleko od Bresta — ovako poćimlje Slavomilino pismo — po prilici pol milje na obali oceana, koj neprestano svojimi valovi udara na kopno leži malena kućica obkoljena različitimi zelenimi granami. Mjestance ovo je doduše samotno, ali zato je milo i divno radi prekrasne okolice, radi svakovrstnih, ali riedkih rastlinah, ružah i cvieća rastućega pokraj mora. Kad se pojavlja oluja, vidi se mnogo prije, kako se ovo svakovrstno cvieće prigiba i diže u vis kao da hoće kazati štogod. Na to stanu raditi talasi, valovi se sve više dižu kao biesni i udaraju o stiene. Tu čovjek mora lasno uviditi, da strašna oluja nije daleko.

Ova kuća kao što rekoh, bijaše stan Antuna Rohard-a staroga mornara, koj je višeputah krv svoju prolio za milu otačbinu. Grudi mu krasio križ počastne legije. To vam bijaše moj otac. Majka me pako ostavi u drugoj godini. Ja sam skoro sav svoj život sprovela ljubljenim otcem bez da bi poznala bila ostali sviet — osim kolebajućih valovah skršećih se o klisurah onoga živahnoga cvieća, štono u pramaljeću veseli svako nedužno srdce.

Otac donio mi bijaše često putah knjigah, koje on čitao nije nikada. Ja sam ih drage volje, kad god sam mogla čitala. Otac se više brinuo, da mi dobavi knjige pisane u stihovih, nego djela u prozi. — Činjaše se njemu nedvojbeno,

da do stihotvorstva ili pojedinomu djelu stihotvorstva nije ništa što nebi bilo plemenito i božanstveno.

Tako napredovah u mladoj dobi u pjesničkom duhu odgojena, u svojoj samoći.

Ovakov život bijaše momu otcu vrlo omilio, jer starac je nejak i bolestan, koj bijaše za vrieme svoje mladosti mnogo zla izkusio, a vazda vojevao izvanrednom vještinom, zašto bje i odlikovan križem počastne legije; za me pako premlado jošte djevojče bijaše tada život odviše tužan i žalostan, jer za me nije skoro na svietu nitko znao, da živim. —

Djetinska se nevinost bavi obično nedužnimi igrarijami tako, da čovjek motreći ih, mora da se u srcu razveseli i zahvali providnosti na velikoj dobroti i milosti. Ja sam pako odrasla bila bez svega toga, jer nisam htjela drugo, nego motriti krasno sunce, množinu sjajućih zviezdab i morske talase, koji su se danom i noćju gibali.

Sasma osamljena, često sam se Bogu molila za pokojnu majku a i za otčevo zdravlje, tako sam doživila petnajstu godinu dobe svoje. U toj dobi bila sam blieda, nejaka, kao jesenski list. Najveća moja žalost bijaše, ostaviti otca i odgojiteljicu staru Katu u kući, dočim sam ja išla sjesti pred kućom.

Motreći krasno živahno more, gdje ga vjetar udaraše, uzdisala sam i razmišljavala pojedine stvari naše majke prirode.

Kad sam uvidila, da mi je toga dosta, vratila bi se u kuću.

Po podne njekoga dana sjedila sam pred pragom naše kolibe sa starcem otcem, koj se prema zahodu rado grijao na suncu. Sjedeći radostno uz otca, plela sam vienac svakovrstnoga cvieća; kad bijah s tim gotova, opazim nedaleko na putu mladića, koj se sveudilj približavao. Mladić ovaj bijaše častnik mornar u službenoj odori.

Vidjelo se na njem, da je bolestan; skoro na svaki korak stao je, pa počinuo — desnicu imao je na prsih, kao da ga nješto muči. Na jedanput kao da je iznemogo te ga snaga ostavila bila, baci se na stienu.

Otcu momu ozledio u ratu top jednu nogu, s toga je vrlo težko hodao. Slavomilo, reče mi on, vidiš onoga siromašnoga mladića, on mora da je bolestan, hodi onamo, pa ga dovedi k nam, da ovdje odpočine.

Ja se odmah dignem, hitra kao jelen potečem, ali bijah i trudna, kad dodjem do mladoga častnika mornara, koj me duboko začudjen stane motriti. Ja sam imala na glavi cvieća, na koje bijah zaboravila.

Gospodine, rekoh mu: Otac me k vam šalje, da vam nudim odmora u našoj kući — vidite ono doli — pokažem mu rukom — je kuća Antuna Roharda, moga otca.

Hvala Vam odvrati mi častnik i to vrlo uljudno — primam vrlo zahvalno.

Uvidiv, da mu snage njegove nedopušćahu dalje, rekoh mu, naslonite se gospodine na moj naručaj, ja ću vas držati.

On se vrlo milo nasmije, pogledav slabi naslonjač, što sam mu ga nudjala, ali ipak ga primi, i tako dodjosmo do moga otca.

— Vidiv ga otac, poskoči, te mu reče: Čekajte, gospodine častniče, doniet ću vam čašicu dobroga staroga vinca, koje će vas odmah okriepiti i vratiti vam sile.

Neizreciva vam hvala, reče mladić — ja sam ranjen i jedva pred njekoliko vremena odoh iz bolnice. Ja sam odviše hodao, te s toga se umorio i utrudio, ali nadam se, da pošto budem odpočinuo, vratit će se prijašnja moja snaga. —

Na to se bolje k nam približi i reče: Znate-li za koju kuću u ovoj okolici, koja se daje u najam? . . . Meni je propisan čisti zrak za moje zdravlje — ja se nebi rado udaljio od Bresta.

Na to stane moj otac razmišljavati. U ovoj okolici neznam za nikoju kuću, koja bi se u najam dala . . . ali ako želite zadovoljiti se s malim, častniče!

Ja imam, pa vam nudjam jednu sobu, koje netrebam ni ja, ni moja kći . . . idi Slavomilo, reče mi otac, idi s gospodinom častnikom u gornju spavaću sobu, te mu ju pokaži, neka izvoli pregledati, da-li će mu biti po volji.

Ja brzo na to poletim gore, te otvorim u istoj sobi prozore, da može lagje vidjeti sobu.

Je-li, da je liepa prostrana, gospodine častniče? rekoh, razgledavajuć koješta po sobi.

On se nasmije i odvrati:

Gospodično! ova je soba divna i preliepa i vrlo sam sretan, što me vaš otac dragovoljno prima.

Mi se zatim oba vratimo k momu otcu, komu častnik reče: Ja sam zadovoljan i sobu u najam uzimam.

Vi ćete, odvrati otac, ovdje stanovati, dok vas volja bude, ali što se tiče plaćanja, to je nemoguće.

Al buduć da častnik nije htio sobe badava, nastavi moj otac: Ako budete zadovoljni sa stanom, to ćete izvoljeti dati mojoj kćeri, ne novac, nego svoj križić za ures prigodom velikih svetkovinah.

Sutradan dodje inostranac sa sandukom, i nazdraviv mi dobar dan, ovije mi oko vrata zlatan križić i reče mi:

Slavomilo! vi ste pravi angjeo! vi ste najljepša djevojka ovoga mjesta i biti ćete najljepša zaručnica. Nosite ovaj križić u dan vašega vjenčanja, makar i proti volji svoga supruga kano uspomenu prijatelja, koj vas je u kratko doba spoznao, ali koj će se uviek za vas Bogu moliti, da vaša budućnost bude puna sreće i radosti.

Ovo bijaše razgovor s Dragutinom d' Ercourtom t. j. s vašim bratom. Na taj se način uznemiri tečaj moga života, ona magla, koja mi čitav život potamni.

Dragutin — vaš brat — boraveći u našem družtvu, brzo je upoznao, djevojče, koje on nazvà djetetom, da ima žensko srdce, srdce onih ženah, koje nemogu da budu same, ako će sretno živjeti, koje nemogu da budu bez ljubavi bez druga. On uvidiv da ja čeznem za samoćom, uvidiv moje neprestano razmišljavanje i žalost, koja me nemilo progoniše, — on me tim pobliže upozna — a na njegovom pogledu pun miline i dobrote, čovjek bi lasno bio pogodio, kako mi želi reći:

„Tužna Slavomilo! u tebi je duša, koja mora da na ovom svietu vazda trpi.

Medjutim je Dragutin sveudilj bolovao, pače smo jednom mislili, da je njegov život u pogibelji — jer rana mu se bijaše otvorila.

Za vrieme njegova strašna bolovanja, ja i moj otac brižno smo pazili na njega i nastojali, da mu olahkotimo gorke muke bolesti; a moj otac, videći, da njegova bolest svakim danom postaje sve to opasnija, zapita ga:

Nemate-li nikoga od rodbine, komu bi mi mogli javiti vaše vrlo opasno stanje — jer mislim, da posjet vaših, bio bi vam vrlo mio i za vašoj bolesti mnogo laglje.

Na to odvrati Dragutin otcu: Ja nemam više otca ni majke, jedinoga brata imam u tudjinstvu, za koga stalno znam, da me vrlo ljubi.

Zatim me Dragutin, čim mu bijaše samo malko bolje, pozva k sebi i poče ovako zboriti: Slavomilo, moj brat i ja rodjeni smo jednoga te istog dana; majka naša odgojiše obojicu zajedno i nazvaše nas jednim te istim imenom; brat moj zove se Pavao i Dragutin, ja pako Dragutin i Pavao. Slični smo si, što se još nevidje i po obličju i po stasu i po glasu; jedino to, da nam je značaj različit. — Pavao se bo vrlo lahko scieni srećnim.

U djetinstvu našem nebijaše nikakve razlike medju nami, tako, da su nas svi držali jednoga za drugoga. —

Jedina nas je majka dobro poznavala i vrlo se radovala, što nam je majkom.

Napokon bijaše Dragutin sasma ozdravio iza težka bolovanja, a pored svega toga, bijaše ipak vrlo tužan, žalostan a i nemiran, mjesto da bi se radovao i veselio bio zdravlju. Ali to isto bijaše i meni. — Uzrok njegova nemira bijaše, što je on došao k momu otcu u stan, jer je dugo, nemilo trpio i bolovao; jer se naša srdca bijahu razumjela i konačno, jer se u njemu kao i u meni probudi iskra ljubavi, koja se samo u nježnom srdcu probuditi može, zato nas ona tuga i žalost tekar onda ostavi, kad bijasmo zajedno.

Tako su naši dani postali na njekakav način bojazljivi, nestrpljivi a osim svega toga moje nastojanje oko njega za vrieme njegovoga bolovanja bijaše neumorno dočim njegov pogled pun zahvalnosti pokazivaše, da su se naše duše odavna sdružile i da se već dugo ljubimo.

Jedne večeri, izišavši mi dva u šetnju uz morsku obalu pod vedrim nebom i sjajućom mjesečinom, motrismo dubljinu mora i dugo gledasmo pa opazismo, kako su se morske iskrice prikazivale na širokom moru poput zviezdicah na nebeskom svodu. Nakon poduljega razgovora, pogledav me vrlo nježno i umiljato, reče mi Dragutin milim svojim glasom: „Slavomilo! premila Slavomilo! ja vas ljubim, ja vas obožavam — odkad stupih u vašu kuću, ode mi srce — nemam danju niti noću mira, vaša angjeoska slika vazda mi se prikazuje, vjerujte mi, tako mi je danas, da bez vas bilo bi mi zaista nemoguće dulje živjeti.“

Sretan, pače presretan bijaše za me nesretnicu ovaj vrlo kratak trenutak — mišljah bo, da mi čitava narav veli, on te ljubi; ja sam s neizmjernom radošću slušala one zlatne i blagoslovljene rieči: „ja te ljubim!“

Pogledav u nebo, činjaše mi se, kao da mi oni božanstveni likovi odjekuju njegovu ljubav. Doduše, ja za-

ista nebi bila mogla nikako dulje otezati, da mu svoju ljubav, svoje srce, neodkrijem, te s toga sam vruće željela i neuztrpljivo očekivala dan za danom, sat za satom, čas za časom, da mi prvi put srce svoje odkrije, što napokon i učini.

— Slavomilo, reče mi on, jeste-li ikada pomislili na život mornarove supruge?

Mornarova bo žena plaća ono malo danah radosti i veselja sa suprugom svojimi mnogimi i mnogimi godinami osamljenosti, gdje neprestano ćuti bol razstavljenja, gdje u istoj odsutnosti ljubi stalno muža, gdje i sama mora odgajati djecu bez pomoći i savjeta muža svoga, brojeći dane i ure; gdje se mora okaniti svakovrstnih radostih i zabavah svietskih. Na isti način, kojim se živi u samostanu, oči prama nebu, uzdajuć se u Boga, treba da živi u svietu nepomičnim pogledom prama izhodu sunca, željno očekivajuć ga . . .

Za prihvatiti takvu budućnost treba ljubavi veće još, nego-li je u stvorovah zemaljskih, treba znati se zaufati u vjeru, na kojoj je utemeljena ljubav!

Ja mu odvratih:

— Živjeti sretno uz vas, živjeti nesretno daleko od vas — to je moje tvrdo uvjerenje, koga nebi nitko na ovom svietu promieniti mogao. Moja ljubav nezavisi niti najmanje od vaše, vi niti je možete povećati niti umanjiti! . . .

Iza toga kratkoga razgovora i sastanka povratismo se kući. Tako mi bijaše pri srdcu težko, da sam mislila, da ću zdvojiti od žalosti i radosti i oprostiv se, razstavismo se.

Sutradan iza kratka dogovaranja s otcem zaprosi moju ruku.

To je za nas odveć velika čast, gospodine! odvrati mu otac, nakloniv mu se. Ja nebih zaista bila nikad pomislila do sada, da bi mi Dragutin učinio tu žrtvu, uzevši me za svoju suprugu; zato okrenem oči, prama njemu obilate suzami — na što doda starac:

Ona nije plemićkoga roda, a niti je bogata, nego je kći staroga vojnika i kriepostne žene, odgojene najplemenitijim načinom . . .

Gospodine častniče! Vi ćete uzeti nevinu djevojku, radi koje nećete se stiditi ni pred Bogom ni pred svietom.

Ovo bijaše za me najsrećniji trenutak.

Dragutin bijaše medjutim više putah odputovao i povratio se u dva dana iza toga čina u Brestu kašnje nego-li obično, što me vrlo uznemiri i razžalosti. Čim unidje u sobu, u kojoj sam bila ja i otac, srce mi počme tako silno kucati, da u malo nisam iznemogla. Dragutin bijaše blied, kao da dolazi iz groba, ja mu odmah opazih na licu njegovo nezadovoljstvo.

On se približi k meni i, uzev me za ruku i položiv ju na svoje grudi, reče tihim i slabim glasom:

Ljubljena Slavomilo! treba da se strpljeno nadamo. — Ja za njekoliko danah moram odputovati brodom Gustav-Adolfom, koj će za njekoliko vriemena krenuti na put; sve je već spremno. Treba dakle svakako, da se danas oprostimo i to Bog zna, na kako dugo. Na to padnem onesviešćena u očev naručaj.

Budite mi vierna — mila Slavomilo! reče Dragutin, sjetite se često naše ljubavi! Naša su srca tako čista da će ih zaista Bog blagosloviti. A kako se brod vrati u Francezku, doći ću, čim prije moguće, da se u naručaju vašem naužijem jedine slasti i milinja ovoga svieta.

Nu diete moje reče mi otac: Budi srčana i odvažna jedan put na moru je upravo kao ništa, da znaš, moja siromašna kćerko, tvoja majka čekala me je čitavih 12 godinah, zatim smo se vjenčali i bijasmo sretni.

One žalostne večeri, kad se Dragutin bijaše odaljio za nepovratiti se više, pratila sam ga puna suzah.

Bijaše to vrlo grozan trenutak za dva nježna srdca, koja jedno bez drugoga niti za čas uztrajati nemogu. Rieči

bijahu preslabe za izraziti našu bol, jedan smo drugoga gledali i neprestano plakali. — Bože moj! u kakovih sam ja mukah bila. Mrak se hvatao, trebalo je, da se razstanemo. Dragutin pritisne me k srdcu i cjelivajući pošapta mi: Slavomilo, sjeti se naše ljubavi, zaklinjem te živim Bogom, a čim se povratim, sdružiti ćemo se, da se nikada više nerazdružimo, neuzbude-li se to, biti ćeš prije udovica, nego-li vjenčana žena ikoga drugoga.

Na to plačuć prignem glavu kao u znak priznanja, a on poljubiv me posljednji put reče vele drhćućim glasom:

S Bogom moja mila i preljubljena Slavomilo! U taj par srušim se onesviešćena na tla, dočim me siromah otac u takovu stanju kući odnese. Čitavu ovu noć neprestano sam plakala i jadikovala.

Drugi dan iza one grozne noći uz morsku obalu, moj je pogled pratio ladju, koja se je sve to više odaljivala od kopna presiecajuć mirne i plave talase . . . Cieli taj dan ostala sam na istom mjestu nepomična, bez da bi okom ma ni za časak ostavila rečenu ladju. Tako mi prodje taj za me vrlo turobni dan.

Nu ni noć toga dana nebijaše bolja, kiša lievaše bez prestanka; a ja uz sve to nehtjedoh, da odanle krenem, dok napokon nadodje otac, te me kući odvede. Putem mi govoraše . . . ali ja nisam ništa čula!

Gospodine Pavle, vi ste zaista bili predobri s menom, s toga molila sam se često Bogu, da vas blagoslovi . . . . ali znate-li, kakav sam za vas blagoslov molila? Da vas nikada, te nikada nerazstavi od one, koju ćete ljubiti.

Po Dragutinovu odlazku strašno sam obolila. Moj život bijaše u pogibelji. — Ja nisam znala, što da radim. Jedva što mi bijaše malko lakše, krenula bih k morskoj obali, tu bi ostala sama samcata i motrila more.

Neizmjernom radosti i veseljem gledala bih valove, doprle do mojih noguh; a tada pitala bih sama sebe. Koj od

ovih valovah je nosio ladju s mojim Dragutinom, ili ju bar vidio?

Kao što janje ostavi po koju dlačicu svoje vune u grmlju, mimo kojega prolazi, isto tako je naša ljubav ostavila sladke uspomene u moru i morskih obalah.

Ja bih često ogledala stvari oko sebe ležeće, i sve, što je oko moje razabralo, činilo mi se, kao da mi veli: Tvoj Dragutin bijaše ovdje.

Svaka mi godina bijaše dulja bez moga Dragutina. Badava su moj otac i ogojiteljica Kata nastojali, da mi na svaki mogući način olakšaju duboku moju žalost, s koje sam zamuknula bila; oni mi nemogoše nikako pomoći, a ni povratiti mi izčeznutu radost.

Moj bijaše otac prilično ostario, tako, da se nije niti mogao krenuti sa stolca, na kojem je sjedio, a kad bi me vidio prolaziti mimo njega, rekao bih mojoj Kati:

Kato, ova je djevojka bolestna na duši i tielu. Neka mi dobrostivi Bog pomogne u mojih starih danih. Kad se obično već mrak hvatao, išla bi me Kata tražiti koje kuda, nazivajuć me glasno po imenu. Te kad me sastala, uzradovav se, pokrila bi moja ozebla ramena plaštom i uzev me za desnicu, odvela bi me kući, a ja nju sliedila i gledajuć prema moru zapitala ju često:

— Zar nije nitko još došao! . . .

— Potrpite se mila kćerko, odvratila bi Kata! budućnost je vrlo duga, a Bog je dobar!

Jedne večeri stiže starica k meni trčeć, te skoro roneć suze od prevelike radosti zaklikne:

— Slavomilo! Slavomilo! Slavomilo! . . . gdje si? dodji, dodji! Brod Gustav Adolf bje vidjen njekoliko miljah daleko od Bresta; na svaki način sutra u jutro prispjeti će u luku.

Na koljena, odgojiteljice, na koljena! zavapih na zemlji; zahvali Bogu! . . . moli mu se!

Ja sam svendilj motrila nebeski svod sa sklopljenima rukama i zaplakanim licem od radosti.

Bože, Bože! reknem iza kratke tišine, . . . vi, koj ste stvorili dušu, srce, vi, koj ste dopustili, da se uzajemno ljubiti možemo . . . vi, koj ste učinili, da bude radost tako velika kao i bol, budite tisućkrat blagoslovljeni, Bože moj! . . .

I tako ostah na zemlji dulje vremena.

Bože! vi ste saslušali moju molbu, vi slušate i ovaj glas sa rajskom radosti, koj izlazi iz dubljine srca do vas i prem . . . Ali neka se vrši vaša volja! Zatim se dignem srdačno, zagrliv svoju odgojiteljicu, požurim k otcu, da se bacim u njegov naručaj, što i učinih. Čim dodjoh kući, bacim se u otčev naručaj, a otca vrlo uzradova taj trenutak, uvidiv me tako veselu poslje duge tuge i žalosti.

Iste ove večeri ja i otac zahvalismo Bogu na tolikoj dobroti.

Stupiv u svoju sobicu, približim se k otvorenomu prozoru, te kod istoga puna radosti i veselja čekah vrlo neuztrpljivo, da prosvane bieli danak.

Ah! koje bi pero znalo opisati moju radost i vrlo sretne nade ove noći i odavna željene, sve više približavajuće se radosti? Činilo mi se, kao da se čitava narav raduje i pripravlja, pridružiti se momu veselju. Nebeski je svod bio razsvietljen nebrojenimi zviezdami.

Miomirisno cvieće postade vrlo ugodno — valovi se neudarahu o kopno. — Vjetrić činjaše se kao da pjeva, mjesto da zvuči. —

Bijaše mi, kao da je moja duša razstavljena od svakoga zemaljskoga stvora na ljeti po novom svietu u najvećoj radosti i veselju, kada na jedan put izčeznuše sve nade — i klonuh duhom . . . Bože moj! dugo sam bila na onom svietu i prestala gledati ono, što vrlo pomno pazih — bez

da su ćutili, što biva oko mene! . . . Kakova je kobna promjena nastala u meni, te mi preotela pogled! . . . .

Zviezdah bje nestalo na nebeskom svodu, te sve to više sakupljahu se tamni oblaci — oluja pojavljivaše se sa svih stranah.

Odoh iz sobe, te stanem pred svoga otca. Mili otče, rekoh, zar nečujete grozne i strašne oluje na širokom moru? Dobro, ljubljena kćerko, odvrati mi, upotrebiv sve moguće sile, da sakrije tužno lice, naskoro će prestati te nadam se, da će sutra biti prikladno vrieme za dolazak broda Gustav Adolfa.

Ja mu prekinem rieč neizrecivom žalošću — brod Gustav Adolf bje vidjen pokraj obale morske, te neprestana oluja nuka ga na kopno.

Umiri se, Slavomilo, ja sam osvjedočen, da se je kapetan Gustava Adolfa, uvidiv pogibelj, koja mu prieti sa strašne oluje, povukao u sigurna mjesta. Ja, moje ljubljeno diete, bijah više putah u slučajevih još opasnijih, nego li je Gustav Adolf, pa hvala svemogućemu, eto me još ovdje.

Na to stane mi srce malko mirnije kucati, odahnem, kao da sa srca padne pretežki teret.

Kuća naša, kó da će se usljed silnoga vihra strovaliti. Stabla su neprestano pucala . . . Neprestano grmljavina i pucnjava; bijaše strah božji, a bljeskalo je osim toga, kao da bi dan bio.

Pavle, jeste li vi ikada čuli, a i vidjeli tako strašnu oluju? . . . Bi li vi zaista vjerovao, da ova neprestana oluja navješćuje meni kobnu sreću? Da će mi nestati dragoga za uviek. — Kad se najedan put otac vrlo tužan nasloni na me. Nedaleko začujemo urlikanje i pucnjavu topa, što se i često opetovalo. — Ovo bijaše znak zazivanja na pomoć broda, koj bijaše u pogibelji.

Zadnja nada mornara, koj zove braću u pomoć!

— U Brestu! . . . k luci! zavapih sam sobom, vukuć otca svoga na pomoć — na pomoć onim nesretnikom, koji će skoro postradati.

Otac kô mahnit potrči s menom; koracasmo uzprkos opasnoj sili neprestanoga vihra. Urlikanje i pucnjava topovah nadkrili nemir strašne oluje tako, da napokon božjom pomoću mogosmo prispjeti na pravo mjesto, gdje bijaše ladja sa nesrećnom momčadi.

Na obali stajaše množina ljudstva — vatra je pirila sa svijuh stranah. — Ali strašni vjetar ugasio bi plamen i tako ostasmo u tmini; žalostan bijaše taj prizor. Plač i jauk se čuo od ljudih u skrajnjoj pogibelji života. Na to udalji se s kopna ladjica sa jednim nadmornarom i sa njekoliko odvažnih mornarah, te podju na pomoć nesretnikom.

Nisam molila, nego plakala i vikala: Boež! Bože! Bože! Ja sam molila i zazivala Te na pomoć — kao što glas topovah zove ljude na pomoć, što bijaše znakom, da je brod jošte neozledjen — ali za kratko vrieme prestane i taj glas topovah, brod je valjda medju silovitimi valovi utonuo. Bijaše tišina.

Vidilo se, kako se naglo približava k morskoj obali. Razdrapana mu jadra lećahu amo tamo po zraku, uznemireno more baci stabla broda, silom vjetra skršena, na kraj, a brod bez kormila prisiljen ka kopnu na jedan put bijaše u sred morskih hridinah.

Žalostan bijaše to prizor, gdje se brod za kratki čas razpao na tisuće komadah.

U srdce dirajući prizor bijaše to, gdje je brod utonuo u morske dubljine; ljudstvo spašeno, a moga Gustava — progutaše nemili valovi.

Ladja, došavša na pomoć, vrati se napokon ka kopnu — ali kad tamo, vidjesmo, da u istoj ladji nije više, nego pet, do šest osobah, a ne ciela brodska momčad.

Ja, vrlo uzbunjena, a sveudilj na koljenih, pitah sama sebe: — Bože moj, tko su oni oslobodjeni?

Žalostna sakrih lice svoje rukama, nemogoh dalje gledati, a uz to mislila sam, čekati ću na koljenih Dragutina, dok izadje iz ladje, te me bude našao klečeću i njegov naručaj povratiti će mi život. Nebude-li ga, to ću ovdje svoj nesretni život dovršiti.

Ali kad sam sama sobom tako razmišljavala, uzè moj otac vrlo žalostno govoriti: Digni se ljubljena kćerko; . . Svemogući je primio dušu njegovu . . . te će se i 'nam smilovati.

Na to se ja onesviešćena svalim na zemljicu i tako ležah ciela dva sata; siromah otac nastojao je, da mi bude od pomoći, te je željno očekivao, da dodjem k sebi. Za dva sata povrate mi se sile, te se dignem i kao izvan sebe pogledam naokolo.

Oluja bijaše se ponješto utaložila, more se umirilo — nebo vedro, puno zviezdah, zlatna zora navješćivaše bieli dan; — ja i otac stojasmo uz morsku obalu sami samćati.

Kad malo zatim, uzè me otac za desnu ruku, te me odvede lagano kući.

Mene taj nesrećni udarac tako obmamio, da nisam osjećala, živim-li, ili ne, niti sam mogla misliti, da živim.

Čim dodjemo kući, bacim se na postelju; jer mi nebijaše moguće dalje odoljeti ljutoj bolesti.

Usljed toga nesrećnoga dogodjaja dugo sam bolovala, nehajeći za ništa na svietu, kad jedne večeri iza njekoga sna probudim se uznemirena, probio me znoj — Ogledam se na okolo po sobi, sve moje misli bijahu smetene — čudila sam se, izpitala sama sebe, zašto još živim na ovom svietu?

Molila sam se Bogu za otčevo zdravlje, a da meni čim prije skrati život, jedini za me spas. Htjela sam opet zaspati, ali nemogoh na nikakov način, nego sjednem na postelju, očekivajuć bieli dan.

Jedva što se ponješto okriepih, poletih k morskoj obali. More bijaše mirno, a ja sjednem zadubljena u svakovrstne misli. Pogledam svoju opravu: bijaše crna; ali na pasu imala sam spleten vienac različita mirisna cvieća — kose, koje vjetar amo tamo bacaše, bijahu razletene i raztresene po glavi. Na glavi imala sam vienac, sličan onomu na grudih. Nedaleko od mene, na morskoj stieni žalostna i turobna kao nikada jošte, počivala je moja odgojiteljica.

Dignem se vrlo poplašena.

— Kato, što se dogodilo? . . . Dragutin? . . . Moj otac? . . . Šta je, gdje su?

Ona mi neodgovori ni rieči: dočim ja ostah nepomična pred njom. Suze mi počmu curiti niz lice: ja sam već slutila! . . . Oduzmem vience, što mi bijahu na grudih i na glavi, te ih dugo gledah. Bijahu puni debelih suzah, koje su padale iz mojih očijuh; malo zatim padnu mi iz rukuh, te se razprše po zemlji.

— Kato! . . . moj otac? . . . zapitam iznova.

— Govori! . . . molim te, zaklinjem te, govori, rekoh tihim glasom.

— Jao! mila Slavomilo: nesreća je postigla našu kolibu! ti si bolovala grozno, tà smo mislili, da ćeš dušu izpustiti . . .

Tvoj otac je zaista mnogo trpio i dugo suze ronio... on je bio star . . . i . . . ja sam sada ostala sama, da na te pazim, Slavomilo!

Zatim mi rukom pokaže crnu odjeću, kao znak žalosti i smrti.

— Nisám više imala snage, da bi nadalje mogla mnogo pretrpjeti. Suze mi obliše bliedo lice, te se bacim pred noge ogojiteljice, a glavu metnuh joj na koljena.

— Zašto, zapitam ju, ovo cvieće? . . .

Ljubljena kćerko, ti ga ideš brati, pa kad ga dosta nabereš, napraviš od njega vienac, dva.

— A kasnije?

— Kasnije postaviš jedan vienac na glavu, govoreć, da je to vienac zaručnice. A na večer, kada hoćeš, da se kući povratiš, uzmeš isti vienac, što ga danju na glavi nosiš, pa ga baciš u široko more, vapeć: „Za mojega Dragutina!“

— Katice: ja sam mahnita, je-li da je istina?

— Ti si, drago diete, imala vrućicu, pa kad je ona prestala, sliedila je uviek mahnitost: to je sve. Ali hvala Bogu, sad si opet zdrava.

— Ozdravila! . . . odvratih tihim glasom; istina je, ćutim po tom, što trpim! . . .

Na to se podignem, te htjedoh, da opet podignem cvieće, koje sveudilj ležaše na zemlji — pa zatim neizmjernom radošću učinim ono, što sam u svojem mahnitanju često i to svakim danom opetovala, t. j. bacim cvieće na široko more i rekoh: Za mojega Dragutina!

Vratismo se mirno kući, nasloniv se glavom o pleći svoje odgojiteljice. Malo po malo stanem velikim začudjenjem oko sebe gledati.

Red, mir vladaše jošte u kući kao za vrieme, dok je moj otac živio, ali njegovom smrću izgubismo i malu plaću, koju birasmo za vrieme njegova života — koja nam bijaše od velike pomoći.

— Kato! kako si stičeš novacah za uzdržavanje?

— Moja dobra kćerko, ti nisi tako siromašna, kao što misliš, ti si bogata.

Zar neznaš, da te tvoj Dragutin, ostaviv ovaj tužni sviet, učinio baštinicom čitavoga svoga imetka.

Suze mi potekoše iz očijuh, pogled bacim na zemlju; uspomena na Dragutina me u taj čas vrlo dirnu i osim toga njegova velika veledušnost.

Promislih i rekoh sama sobom: Dragutine! Dragutine! naskoro će te tvoja zaručnica dostignuti na onom svietu, gdje se ti već odavna nalaziš i mene očekuješ.

Rekav ovo, bacim se na koljena, te sklopljenih rukuh zahvalim Bogu na njegovoj dobroti i milosti, te ujedno zamolim vruće, željno, gospodina, da mi pokrati već jedared ovaj moj sveudlj vrlo tužni i nesrećni život.

I tako proživim na taj način, t. j. žalostno, njekoliko danah. U našem obitalištu nije se čuo niti najmanji štropot ili živahnost, odkada mi preminuo sladki otac, za koga živa nalazila sam veliku nasladu u našoj kući.

Dakle življasmo ja i odgojiteljica, same osamljene, bez ikakve naslade, ili radosti, a ja bih po dva, po tri dana ostala nepomična na jednom stolcu. Nastojala sam svakako, da zaboravim tužnu prošlost, da bi mi se tako opet pamet i um razbistrio. Ali jao meni! bijaše badava sve nastojanje — sveudilj trajaše u mojoj pameti zabunjenost; nisam osjećala drugoga čuvstva, do čuvstvah, koja se zovu bolest i žalost! . . .

Kod mojih dugih šetnjah bih često pred kojim stabalcem ili cvietkom zaustavila korake. Te rieči, koje mi je Dragutin često opetovao na ovom istom mjestu, došle bi mi na um; sjetila bih se ovdje na cielu svoju prošlost i nesreću: i tako bih postala iz nova vrlo žalostna, kao i u prijašnje vrieme.

Ono, što me je najviše žalostnom činilo, bijaše, da nisam imala u svojoj pameti pravoga pojma o Dragutinovu licu.

Često mi se je prikazivao u snu — stojeć uz mene posmjehom na licu, pružajuć mi desnicu ruku, na licu mu se svietlila radost, te bi mi ove sladke rieči progovorio: Slavomilo, moj angjele čuvaru — ja te ljubim — ja te obožavam — za te jedinu na svietu živim.

Ali kad se tako dugo nasladjivah milim Dragutinom u snu, probudim se napokon, te videći, da je to puka sjena, počeh jadikovati i neprestano plakati, nevideći Dragutina, a osim toga znajući, da više neživi.

Slika njegova ostade mi za uviek u srcu; njegova uspomena bijaše mi neizbrisiva u pameti.

Takove sam okrutne muke trpjela bez nade i bez pomoći; na taj način mislila sam za stalno, da moram iznova s uma sići; jer sam već bila oslabila i iznemogla, te se drugomu nisam mogla nadati, do smrti, a prije nje mahnitanju.

Promislite — moj gospodine Pavle! da je zaista nesreća, i to velika, zaboraviti sliku, koja mi predstavlja čovjeka, o kom je odvisila sva moja sreća i nesreća: jednom riečju, sve za mene na ovom svietu.

Ali pravedni Bog — onaj Bog, koj nezaboravi na siromake — onaj Bog, koj pruža ruku pomoćnicu svim, koji se k njemu uteku — onaj Bog pomaže i mene.

Jedne večeri upitam odgojiteljicu, staru Katu: Tko ti kazà, da me je učinio Dragutin baštinicom svojih dobarah?

Onaj isti, koga je u tom radi tebe prikratio: njegov rodjeni brat . . .

O draga Slavomilo, kako me dirnù začudjenje, videći onoga liepoga mladića! . . .

Bijaše ti upravo slika i prilika Dragutinova; ničim se nije razlikovao od Dragutina, brata si, niti stasom, niti licem a niti glasom; tako su si oba slična, da sam, videć

njega, mislila, da je on Dragutin, a kasnije tekar dočuh, da je on brat pokojnoga Dragutina.

— Što veliš, Katice? progovorih sasvim drhćuć.

Da, mila moja, svatko bi bio rekao, da je to Dragutin . . . dapače odievao se je, kao i Dragutin. On je siromah plakao! i hotio te je na svaki način vidjeti — ali ti si tada trpjela najljuće muke tvoje bolesti — tako, da se nije znalo, hoćeš li ostati živa, te s toga nisam htjela, da ga vidiš, bojeć se, da se nebi u svojoj strašnoj vrućici, uočiv ga, tako prestrašila, začudila i uzradovala, da bi ti se bolest pogoršala i ti još u toj bolesti zaglavila.

Spoznav i brat Dragutinov ovo isto, odpremi se opet u Pariz, nevidiv te, ni prepoznav, ali buduć mu bijaše nemoguće, upoznati se tada s tobom, zato te vruće preporuči meni, da pazim na te, a osim toga dade mi svoj naslov, da mu uzmognem čim prije pisati o tvojem zdravlju, ili ako bi ti trebalo protektora, da je on u tu svrhu za te uviek pripravan u svako vrieme.

Oh! da znaš Slavomilo! isto lice Dragutinovo, isto ono srce i on isti, kao Dragutin!

Drugi dan zatim otidjem naglo iz kuće, priletih do obale morske, te podjem na obični zakutnik iste obale, oko koga bijaše više različitoga divljega cvieća i gdje se je dolazeća voda razspršivala na sto stranah, prikazivajuć svakovrstne boje. Ovdje se nije drugo vidjelo, nego svod nebeski i more.

More mi se je činilo, da je tielo Dragutinovo, a svod nebeski duša, te radi toga pohadjala bih svakim danom ovo isto mjesto.

Onu pako večer, pred kojom mi odgojiteljica Kata pripoviedala za Dragutinova brata, pohrlim na isto mjesto; vrlo radostno srce mi je silno kucalo — sva uda su mi treptila od njekakove groznice.

„Na svietu je dakle, zavapih, čovjek nedaleko od mene, samo njekoliko miljah, čovjek, živa slika Dragutina! Ja bih ga dakle jošte mogla vidjeti . . . naužívati se jošte dražestih Dragutinovih . . . iznova zadobiti u pameti ono, što nedavno izgubih! . . . Oh, dakako, ići ću, moram svakako ići, makar! . . . “

Po tom, neprestano za osam danah, došla sam svakim danom na isto mjesto buncati i promišljavati, usavršivati svoju nakanu, što je bilo vrlo težko za me i za moju već odavno oslabljenu glavu, radi koje sam morala dugo i dugo promišljavati, da se čega nova sjetim. Ali usprkos tomu bijaše moje srce, koje je neprestano radilo, vrlo živahno. S početka bijah nakanila, da ću ići pohoditi gosp. Pavla d'Ercurt i pri ovoj odluci ostah za njekoliko danah. Malo kasnije naumih, ići sama samcata k njemu.

Moja odgojiteljica Kata bijaše već ostarila, a osim toga bijaše i iznemogla, dakle me nemogaše ona sliediti.

Za njekoliko danah odlučih otići, ništa joj nerekav; jer se uzbojah, da mi ona ovu moju nakanu zapriečiti bude bog zna kakovimi zaprekami, radi moje sveudilj jošte trajuće bolesti; a mislila sam i to: da bi me ona, dobro me poznajuć, da me osjegura od svake neprilike, mogla i zatvoriti u kući.

A znala sam osim toga dobro, da Kata postupa s menom, kao s kakovom nepoznatom djevojkom, kao da joj ni malo nije stalo do mene, moje rieči držala je uviek za rieči bez smisla i nehtjede ih nikada razumjeti. Dakle, kako rekoh, moja je odluka bila stalna. Nisam imala za utjehu drugoga, do Boga. — On je dobro znao i poznao, da li sam mahnita, ili ne — da li buncam, ili ne — da li trpim, ili ne. On jedini je mogao upoznati moje gorke muke, koje sam već dugo trpjela i kojimi me bje nadario!

Jao meni siroti! Kata je, kao i svi ostali ljudi, grdila i ocrnjivala ono, čega nebijaše kadra razumjeti:

Taština — ovo prokleto čuvstvo čovječe duše — ona prekine svaku svezu; tko može kazati, da-li ona dolazi od tuda, što je duša pala na prenizko mjesto, ili odtuda, što se digla na previsoko mjesto? . . .?

Petnaest danah kasnije dakle, g. Pavle, pošto mi Kata pripoviedala o vašem dolazku u ovu kuću, došla sam do vaše adrese, što ju daste mojoj odgojiteljici Kati; uzela sam ju iz škrinje, kamo ju ona bijaše metnula i gdje se je nalazio kućni novac, a s adresom uzeh i malu svotu novacah, tako malu, da se odgojiteljica nebi mogla odmah sjetiti na to, a osim toga napišem list, te ga postavim na stol — ovo mu bijaše sadržaj:

„Po svojoj smrti ostavljam svoju odgojiteljicu Katu gospodaricom i baštinicom kuće kraj morske obale i vrta, koj ju okružuje.

Slavomila R.

Pošto sam sve to učinila, pripravim se na put s jednim rubčićem na ramenu, u kojem bijaše sve, što sam sobom imala, te dočim je mislila odgojiteljica, da sam na obali morskoj, bijah već na putu. Pošto sam njekoliko vremena hodala, dodjem do poštarske postaje i tu unidjem u diližancu, te ravno krenem u Pariz.

— Bože moj, rekoh, čim opazim toranj rodjenoga si mjesta, posljednji put te sada gledam, jer Bog zna, da-li ću se jošte ikada vratiti, da te opet vidim — o mila otačbino! ja te možda za uvieke ostavljam vrlo tužnim srcem — s Bogom!

I ujedno se Bogu preporučih, govoreć: Bože moj dobri! štiti svoje diete, koje je osamljeno na svietu — ostavljeno i razstavljeno od svih — bez milih roditeljah — bez viernih prijateljah i znanacah — bez ikakve pomoći i utjehe! preporučam se tebi, dobri Bože, da me svojom rukom pomoćnicom braniš do posljednjega časa mojega života — dok me crna zemljica pokrije.

Ti braniš ptičice i cvieća, skrbiš za nje, s toga prosim te, skrbi i za me sirotu i čuvaj me.

Tako dakle putovah razžalošćena, zamišljena i vrlo oslabljena — napokon stignem u Pariz — tudje snidjem sa diližance, te si uzmem utočište u prvoj gostioni, koju opazih — u istoj ostadoh za njekoliko danah na postelji, dok se oporavih i malko odpočinuh — ja nisam ovdje željela, da umrem — nego da jošte njekoliko vremena proživim; ja sam se ovdje molila onomu, komu su sudbine naše u rukuh, da mi produlji ponješto jošte život. On me usliša i napokon dočekah dan, da krenem, kamo nakanih već odavna t. j. u Belleville!

U prostoj gostioni, gdje bijah na stanu — bijaše krčmarica mati troje djece mlada i dobra žena — ona se brižno za me zauzimala — u kratko spoznah se s njom, te ju zapitah . . .

— Gospodin d' Ercourt! . . . opetova ona. . . Jaoh! on vam živi vrlo neugodno i čudnovato; . . . radi revno od miloga jutra do crne noći; uviek ima pred sobom knjigah, kojimi se bavi . . . a osim toga kuća mu je vrlo žalostna — tišina kao u grobu! . . . toliko mrtvačkih glavah — kostih i ostalih stvarih! . . .

U ostalom mislim, da će on sada promieniti svoj način življenja. — Bijaše vrlo ubog, jako je kukavno živio — čitavo njegovo imanje sastoji u onih mrtvačkih ostatcih; njegov brat Dragutin nedavno umre, te čitavo svoje imanje ostavi djevojci njekoga staroga mornara, u koju je on vrlo zaljubljen bio — a sada prije njekoliko danah dobije pismo, da je ova djevojka umrla.

Ja na to ni rieči neprogovorih — jedino, čim sam čula ime Dragutin progovoriti, postanem vrlo nemirna i opet zamišljena.

Dobra krčmarica nastavi: dakle kako se govori ove djevojke više neima, govori se, da se je bacila u more —

da je to bila već odavna nakanila činiti — jer da su ju često vidjeli bluditi po morskoj obali; ona je vrlo trpila i bolovala, pošto joj dragi poginu — s toga ona, nemogavši dalje trpjeti, svrši svoj život — tielo njezino se nije jošte našlo, jedino ostavi ona pismo, kojim ostavljaše sav svoj imetak svojoj odgojiteljici Kati.

Sada dakle gospodin d' Ercourt postaje gospodarom i baštinikom čitavoga imetka njegova pokojnoga brata, stoga mislim, da je naumio dati drugi pravac svomu životu — malko ugodniji, nego-li do sada. Traži jednu djevojku za upraviteljicu domaćih poslovah — ali mislim, da ju bude vrlo težko mogao dobiti — jer u onoj kući . . . te tako neće nitko živ da ide na grob — jer ondje je, vjerujte mi, kao da ste u sredini groblja.

Čim prestade krčmarica, ostadoh vrlo začudjena i uplaših se za posljedice svojega nagloga biega . . . napokon se razabrah i umirih, misleći, da je sirota moja odgojiteljica Kata mojim biegom postala sasvim siromašna — dočim me uzradovà, što je mojim odlazkom postao brat Dragutinov gospodarom bratova imetka, dakle bogatiji postao onim, što sam mu ja bila otela prije i umirih se i postavim ufanje u Boga jedinoga!

Čim mi se malo um razbistri, veliki jad i tuga preuzme mi srce, što sam već odavna otela bratu Dragutinovu — pravo baštinstva i siromakom ga učinila, s toga sam već dugo promišljavala način, kojim da mu povratim, te eto hvala Bogu pruži mi se prilika, što želim — te u tu svrhu odlučih, da me vi gospodine Pavle! nesmijete dok živa budem spoznati. Jer pošto dočuh za vaš značaj, zaista stalni i riedki — svakako upoznav vi mene i moje okolnosti nebi bili primili, što vam je svakako pripadalo t. j. baštinstvo, nego bi ga meni pustili nadalje, a sebi uzkratili; to je dakle uzrok, što sam vam, dok sam živa bila, tajnu sakritu držala.

Jednoga dana u krčmi, gdje bijah na konaku, sjedjah na stolcu slamnatom, te promišljavah. Svakojake mi misli padnu na um — mislila sam na budućnost, da na budućnost — ali čitava moja budućnost sastojaše u tom, da vidim brata Dragutinova, koj mu je vrlo sličan, kao što mi odgojiteljica pripoviedala.

Tada dakle na jedan put sasvim iznenada začujem glas krčmarice — koja je svojim vrlo oštrim glasom korila djevojku, stojeću polag nje:

— Ti si bedasta Tonko! što misliš, da oni ostanci mrtvački — t. j. glave, okostnice i ostale kosti, što se nalaze kod doktora Pavla — misliš, da će te prožderat — dočim služba je dobra, a osim toga gospodin doktor Pavao d' Ercourt je vrlo prijazan i dobar čovjek, koj se i malim zadovolji — na to na blizu stojeća djevojka Tonka nasmiehnuvši se i kimajuć glavom ode.

Zaista u to isto doba zavlada njekakva nova ideja mojim duhom . . . zaista vi o dobri Bože ste mi ju poslali?! . . . hvala — hvala.

Napokon ja nisam na svietu drugo željela, nego da vidim brata Dragutinova — ali bez da me ovaj upoznati imade.

Nije trebalo raditi za živjeti, ako sam mislila tamo, gdje je on boravio?

Uputih se dakle putem, koj me je vodio ka kući Pavla d' Ercourt.

Oprostih se dakle s krčmaricom i zahvalim joj na brizi, koju imadjaše s menom, dok sam ondje bolestna bila.

Zapita me ona, kuda idem; na to joj odgovorih: nedaleko odavle dobra ženo k njekoj mojoj rodjakinji, koja leži na smrtnoj postelji — ovdje dakle prvi put u svojem životu upotriebih laž! . . .

I tako pustim se na put — i za njekoliko urah dodjem do rečene kolibe, gdje vi boraviste, gospodine Pavle!

Čim sam na prag stupila, čudnovato mi srce započme kucati — tako da sam mislila, dà će mi grudi puknuti od silnoga kucanja; plakala sam neprestano, kao diete — a sva uda treptiše mi kao da ću štrepiti; tada u tom strašnom položaju progovorih glasno:

— Hvala ti, o Bože! ti si me dopratio dovle, kamo sam želila ići; ti si blagoslovio put sirote ostavljene! . . .

Zatim padnem na pragu i tu ostadoh, dok se moja uda iznova oporave i moja pamet razbistri.

Ćutila sam ovdje, da izmedj pameti i buncanja jest nješto magnetičkoga — što ohrabri svako biće . . . Val bježi napram obali — rieka ide prama moru — lastavica prema uncus — srce prema osobi obljubljenoj!

Odoljeti, uništiti ovu novorodjenu simpatiju zove se, što ljudi kažu pamet; a sliediti svoje vlastite nagone, zove se, kako ljudstvo veli — buncanje ili taština! . . . O Bože . . . bilo bi bolje, da sam i nadalje trpjela one strašne bolesti!

Podignuh se dakle . . . i progovorih sama sobom:

On je ovdje — blizu mene, ja ću ga naskoro vidjeti — ja . . . ja ću ga čuti! . . . !

Za njekoliko časovah kašnje do vratah — pritisnem kvaku i zakucam na ista i stupih unutra!

Čim unidjoh, spustih pogled na zemlju, jer se bojah pogledati vas; ali dočuh milozvučni vaš glas — tad mi srce jošte silnije započme kucati za čas — a kašnje prestane sasvim od silnoga kucanja — koljena su pod menom treptala.

O moj ljubljeni Dragutine! imam sreću čuti glas, za koga nebi nitko, nitko mogao kazati, da nije tvoj — tkogod te je dobro poznavao! . . .

Glas ovaj zvučio je u mojima ušima, kao njekakva najugodnija melodija; zvuk mi dopro do duše, Dragutine, Dra-

gutine! kakova sreća — kakva radost, čuti iznova tvoj glas! . . .

Dakle, kako stupih u vašu sobu, gdje bijaste vi o Pavle! malo zatim trebalo je svakako, da se odvažim — vi me upitaste . . . ja na to podignem oči . . .

Oj ugodno podneblje mojega rodnoga mjesta! oj moja djetinska vrlo sretna dobo . . . sloboda, ljubav, sladki sastanci — sveta obećanja oj Dragutine! moj preljubljeni — o zemljo! koju ljubljah i za koju sanjah — ja sam ovdje — sve ovo opet našla.

— Moje se oči tad zaklope — život me skoro ostavi! . . .

Ostalo znate dobro . . . Boravih i živih u vašoj kući . . . Onda, kad bijaste najviše zabavljeni vašimi nauci, ja se digoh i otišla bi tiho — tiho lagano koracajuć k vam, da vas se nagledam i divim, premda neizmjernom bolešću, tugom i razciepanim srcem.

U vrieme, kad mi vi sboriste — nisam slušala vaših riečih, nego jedino vaš glas! . . . kojim mi pamet prodje u nesrećnu prošlost, te misleć različite stvari, ostala bi po dulje vremena, dok mi se opet srce i duša neumiri a um opet razbistri!

Vi gospodine Pavle! i dobročinitelju moj! dobro se morate sjećati, da tek što u vašu kuću dodjoh, vi me opomenuste, rekav, da neću moći u vašoj kući ostati, buduć da je kod vas život čudnovat, te s toga da neću moći ostati — a osim toga rekoste mi, da je ova kuća t. j. vaša vrlo žalostna i turobna, te s toga da nebi mogla na nikakav način uztrajati — ali za me vaša je kuća bila pravi raj — jedino mjesto, u kojem željah ostati, dok budem živa — tude nadjoh pravu sliku čovjeka, koga ljubljah — tude povrati mi se mir — prestane mi svaka bolest — dapače sanjala sam čestokrat o ljubavi; svake noći razgovarala sam se i cjelivala u snu sa Dragutinom.

Neizmjerno se u srcu radovah, kad sam dočula iz vaših ustijuh, ja te ljubim — ja te ljubim Slavomilo — ovaj trenutak bijaše za me trenutak takove radosti, veselja, kako vam nebih zaista mogla opisati, mislila sam bo, da mi sve to Dragutin govori — da on još živi — i da me obožava.

Ali malo za tim, svod nebeski se potamni crnimi oblaci za me — vi se razljutiste na me, te nemilo me rinuste iz vašega meni miloga stana! . . .

Zaklinjem vam se, Pavle, ja bih bila slušala vrlo rado vašu zapoviest . . . ali moje noge nisu više bile za put, znajuć, da bih se morala razstati od vas — ja idjah — ali za kratki čas se i povratih pred vaša vrata! . . . pa da ih vi sami vlastitima rukama neotvoriste — ondje bih bila dušu izpustila blagoslivajuć vas! . . . i moleć za vas.

Vi mi dodjoste dakle na pomoć — Vi me spasiste! Vi mi opet povratiste život!

Sutradan dodjoh u vašu sobu . . . ali vas nebijaše . . . zovnuh — ali nitko se neoglasi . . . Tad već bijaste otišli . . . moji sni i moje radosti prestanu tad za uviek!!! . . . Jer sobom odnesoste moj život, moju pamet, moje suze — moju radost! . . . Svaka stvar prikazivaše se mojoj pameti tamna i . . . um mi nestane kao ladja u uzburkanom moru — kao janje med vuci . . . Tad stanem strašno jadikovati, gdje mi nestade svake ideje . . . Vi otidoste, a vaša prisutnost bijaše za me um, razum i pamet . . . vi otidoste — koj bijaste za me jedina radost, koja mi na ovom svietu preosta! . . . Vi otidoste . . . a zrak mi prestane, da nadalje dišem i svaka harmonija prestane za moje uši — jednom rieči sve, što kod vas zadobih nenadanim vašim odlazkom, nemilo izgubih.

Uda mi iznemognu, kao da sam bez duše, moj pogled postane oštar i strašan, čelo postane mi vrlo težko . . . .

ustnice suhe, kao slama . . . u strašnoj sam pustinji . . . . te ako vas neprisili Izmaelski angjeo — vratit se k meni, ja umirem, . . . razstajem se s ovim svietom, na kojem sam dugo patila duševno i tjelesno — ovaj sviet, koj riedko komu služi na sreću i zadovoljstvo — ovaj sviet, na kojem nevlada drugo, nego zloba i . . .

Dvadeset i devetoga travnja, dva mjeseca kašnje, vi se niste povratili Pavle, — a ja umirem . . , S Bogom! Gospodine Pavle! moj dobročinitelju! moj zaštitniče! ja ću moliti Boga za vas! . . .

Oh! kako bih željela, da se moje tielo baci u široko more medju guste valove! željela bih, da se tielo moje sastane s tielom Dragutinovim u istom groblju! . . . Bili bi postavili na moje čelo svakovrstno bielo cvieće . . . valovi morski bi se vrlo radovali, primajuć zaručnicu mornárovu . . . poturali bi jednoga kraj drugoga, kao dvie stiene na moru — i tako bi počivali na morskom površju na koralnih klupah usred cvieća jošte sveudilj zemlji nepoznata!... Morski valovi ugladili bi naša lica i naša čela, podignuli naše kose, razkomadali moj vienac . . . Jao . . . ali vi vidite, dobri Pavle, glava mi se vrti — pamet mi se muti — iznova mahnitam! . . .

Posljednje noći mojega života na nebeskom svodu sjaji nebrojena množ zviezdah, kao onda, kad jošte bijah sretna — onda, kad jošte gojih svakovrstne nade, onda, jednom riečju, kada neuztrpljivo očekivah dan za danom, sat za satom, hip za hipom milenoga Dragutina. Tada jošte nisam znala za svoju nesrećnu budućnost, koja me očekuje, nisam znala, da me udes tako progoni.

S Bogom — s Bogom, brate, dobročinitelju, zaštitniče i brate Pavle! . . . Neka vas dobri Bog čuva i brani od svakoga zla ovoga svieta, a osobito od takova zla, kakovo sam dugo, ah! dugo podnosila — budite sretni, ako je moguće biti sretnim na ovom svietu! . . . Neplačite — budite

uztrpljivi, nadajte se u svemogućega Boga, koj sve brani i štiti, koji se njemu mole i u njega pouzdaju! . . .

Ovo je zaista za me vrlo sretan dan, u kojem idem, da posjetim svojega ljubljenoga Dragutina u raju! . . . .

Još jednom — s Bogom za uvieke!

„Slavomila R.“

Jedva što je Pavao pročitao posljednje redke ovoga pisma, potekoše mu krupne suze niza lica.

— A sada dragi prijatelju! nastavi, iznova sam započeo svoju prijašnju radnju — kojom sam se bavio prije, nego što sam upoznao Slavomilu; povratih se k svojim naukom.

Cielo svoje vrieme posvetih naukom; priviknuh misliti na Slavomilu, kao na svoju vlastitu sestru.

Ova uspomena me razžalosti, ali me neuznemiri, premda bih rado bio zamienio svoj život sa smrću jadnoga mi brata . . . !

Malo zatim oprostismo se, razstadosmo se, te podjosmo počinuti.

Sutradan, jedva se dan zabielio, dodje mi prijatelj Gjuro u sobu.

Jedva je stupio u sobu, progovori mi odmah ovako: moj Pavle! vrlo me je uzdrmao tvoj nesrećni udes — ti i tvoj jadni brat ljubljaste jednu te istu djevojku, ti si ju ljubio, jer si znao, tko je ona, dočim te posjetila, da vidi, sliku svoga ljubljenoga i preminuloga Dragutina — ona je zaista bila uzorom djevojakah na svietu, ljubila je, kao što malo koja sada ljubi na svietu!

Na to mi Pavao prekine rieč: prijatelju! dosta, dosta, nemoj dalje . . . ja sam ti to pripoviedao, da znaš razlog mojemu čudnovatomu životu.

Neću, neću dalje, odvratim mu.

Zatim podjosmo k objedu. I ja mu stadoh pripoviedati svoj vrlo nesrećni udes; bijaše skoro jednak njegovu.

Ti znaš, mili prijatelju Pavle, da sam jošte u nježnoj dobi svoga života morao ostaviti mila si otca i majku, pa poći u Italiju k svojemu stricu; jer u svojoj domovini nisam imao nikoga od roda, nikoga znanoga, tko bi za me skrbio, tko bi se za me brinuo.

Ti se sjećaš dobro, da smo zajedno pohadjali manje škole — ja sam dakle već tada, kad sam morao odputovati iz domovine, navršio bio sve trgovačke nauke, jer to je bila želja mojih roditeljah.

Kad sam došao k svojemu stricu u Padovu, on me vrlo radostno primi i brinuo se je za me, kao dobar otac za svojega sina. On je bio udovac bez djece; radi toga se je vrlo radovao mojemu dolazku, tim više, što je znao, da nikoga drugoga nemam.

Ali i ovdje bijah nesrećan, jer iza kratka vremena, pošto me stavio u trgovinu, gdje sam za godinu danah mogao postati svojim čovjekom i gosom, preminu mi dobri stric i ostavi mi čitav svoj imetak, a on je vrlo bogat bio.

Tako u 19. godini dobe svoje bijah sam samcat na tom tužnom svietu bez rodbine, bez znanca!

U to vrieme, što sam boravio u Padovi po stričevoj smrti, idući njekoga dana ulicom, opazih njeku djevojku. Stasa bijaše visoka, crnih očijuh, crne kose, jednom rieči: bijaše pravi angjeo! Angjeoski joj pogled sukobi se s mojim! . . .

Ja ju glednuh, srce mi stade kucati, bilo mi njekako u grudijuh, kao što još nikada prije, obladalo me čuvstvo, kojega još nikada poznavao nisam; bijaše mi prvi, a i posljednji put.

Dodjoh kući, nemogoh na nikakav način mirovati — činilo mi se, kao da mi nješto manjka — ništa me nije veselilo — mislio sam neprestano na nepoznatu djevojku, koja mi srce usvojila

Noću bih legao u krevet, ali niti za časak nebih zadriemao — zaludu sam nastojao, da se umirim, pače metnuo sam i ruku na srce, da mi prestane tako silno kucati, ali sve bijaše zaludu: srce kucaše te kucaše sve silnije.

Prvi put sam vidio djevojku, nisam znao ni tko je, ni odkuda je i zaljubio sam se u nju!

Dragi Pavle! drugi dan, čim se zora zarumenila, digoh se ni nezatisnuv oka cielu noć.

Dakle u pet satih u jutro digoh se, te podjoh šetati se po svih gradskih ulicah, misleći, da ću se sastati s djevojkom, kojoj sam srce poklonio. Šetao sam se od pet satih u jutro do dvanaest sve uzalud. — Već sam htio zdvojiti, od ljutine počeo sam sama sebe prezirati.

Ali srećom sastanem se s dvojicom svojih dobrih prijateljah — jedan bijaše mladić od 22 godine, pohadjao je sveučilište, da postane liečnikom, kao i ti; drugi pako bijaše takodjer mladić po prilici od 26 godinah, bijaše trgovac, kao što i ja, rodom bijaše iz Padove — obojica mi bijahu iskreni prijatelji, s kojimi sam se upoznao, tek što sam prispio k pokojnomu stricu u Padovu.

Pošto se dakle s njimi sastah, videći me ovi tako uznemirena, uzbunjena i žalostna, zapita me Filip — tako se zvao slušatelj padovanskoga sveučilišta — što ti je? što ti se dogodilo? Što si se tako zamislio? Što si tako pobliedio?

Ništa, ništa, dragi prijatelju! odvratim mu sasvim tiho ja sam prošle noći jako bolovao, skoro da nisam . . . . . Ali sada mi je malko bolje, to je sve, dragi Filipe.

Nehtjedoh mu odmah izpovjediti pravoga uzroka mojega uznemirenja duše i tiela.

Na to podjosmo sva trojica k objedu u gostionu, po objedu u kavanu — a malo zatim na šetnju, što sam i najviše želio, nadajući se, da ću se sastati s nepoznatom, koju sam već obožavao.

Sveudilj sam bio nemiran i nezadovoljan, premda u družtvu najmilijih mi prijateljah — Uzalud: prava ljubav nadmašuje svako prijateljstvo — ja nisam na tom svietu na ništa mislio, do na nju jedinu.

Otišav iz kavane, podjoh s prijatelji si Filipom i Ivanom malko na šetnju — na promenadu — vrieme bijaše ugodno, bijaše jesen.

Šećuć se već podulje vremena, prodje moja nepoznata krasotica, za kojom sam čeznuo, mimo mene sa svojimi roditelji.

Čim sam ju opazio, primaknuh se k njoj; srce mi je sveudilj kucalo od radosti, čelo mi se razbistri, lice razvedri. Prijatelji moji opaziše tu promjenu u mene, te se s toga začudiše, a Filip mi šapnu u uho; razumijem, razumijam tvoju bolest i tvoju žalost!

Medjutim bijah već izgubio iz očijuh nepoznatu djevojku, za kojom mi srce jošte silnije počelo kucati; u isti par otide Ivan. Filipu neodgovorih niti rieči, nego ga, nasmiehnuv se, pogled nem.

Dakle je istina, Gjuro?

Je-li? Mislio sam si, da mora biti nješto takova, moj dragi: žalost nemir, duboki uzdisaji, to nisu znaci tjelesne bolesti, nego duševne, ili bolje rekuć . . . Istina je, odvratim tihim glasom, znam i uvidjam, da si prav i vjeran prijatelj, te s toga moram, da ti svu moju tajnu potanko ipzripoviedam i povjerim, da mi pomogneš, — ako je moguće.

Dakle znaj: ja ljubim, ja obožavam ovu djevojku, koja sada eno prolazi s roditelji — onu — Poznaš-li ju Filipe?

Jest, poznam ju, ona stanuje u istoj ulici, gdje i ja. Tko je ona?

Je-li su joj ono roditelji, što su s njom prošli?

— Jest, ono joj je otac i majka.

— A kako se zove?

— Slavomila, odvrati mi on.

Kada sam, pripoviedajuć Pavlu svoju prošlost, spomenuo ime Slavomile, preseneti se izprva, a kasnije stade suze roniti.

Na to me Pavao zamoli, neka dalje pripoviedam.

Ja nastavim: Dakle moj vierni prijatelj Filip, koj je doktor u Padovi, kaže mi njezino ime, a malo zatim opiše mi potanko njezinu rodbinu. — Otac joj je neizmjerno bogat, posjednik u Padovi, stekao si je novacah trgovinom u inozemstvu — odvrati mi Filip — roda je gospodskoga, a mati je plemenita roda.

Ja ih dobro poznam, jer sam bio inštruktor te tvoje ljubeznice, podučavao sam ju u francezkom jeziku, pa tako poznam tu cielu plemenitu obitelj.

Kćerka Slavomila je jedinica, pravi je angjeo ljepotom i dobrotom — govori više jezikah, naobražena je, a osim toga vrlo bogata, pa k tomu je još jedinica.

Otac joj je starac od 54 godine, plemenita duša, prijazan sa svakim bez iznimke.

Kći mu Slavomila mlada je djevojka, jedva joj je 16 godinah — srca je plemenita, nevina je, kao golubica; a mati joj je takodjer dobra i poštena žena, darežljiva i milostiva prama svakomu.

To ti bijaše, dragi Pavle! sve, što mi dobar prijatelj Filip mogaše kazati o krasotici, koja me očarala prvim svojim pogledom.

Kad sam to čuo iz ustijuh vjerna mi prijatelja, nemogoh dalje odoljeti svomu srcu, koje mi je tako silno kucalo, kao da hoće, da pukne.

Istoga dana pokazà mi prijatelj Filip na moju prošnju kuću, gdje je stanovala ta poštena obitelj.

Vjeruj mi prijatelju! pošto mi je moj njegdašnji prijatelj sve to potanko izpripovjedio, bijah vrlo, vrlo sretan — mislio sam, da sam najsrećniji čovjek toga svieta, jer sam ljubio plemenitu i čestitu djevojku, premda ona od toga jošte ništa nije znala.

Još njeko vrieme ostah u družtvu sa svojim prijateljem, a kasnije se razstadosmo. Odmah zatim krenem kući srcem vrlo veselim, dapače putem sam si pjevao od velike radosti; jer sam mislio, da ona mora moja biti, ili nikoja druga na tom svietu.

Dodjoh napokon kući, pošto sam čitav dan odsutan bio. Vidiv me gazdarica tako vesela, upita me:

Gospodine Gjuro! Jutros, pače i sinoć, bijaste tako žalostni, kao da ste nakanili razstaviti se s ovim svietom, sada pako tako ste veseli, kao da ste najsrećniji čovjek — tu mora da je nješto tajna ili možda . . . !

Nije, nije, rekoh. draga gospojo! Malko sam bolovao, pa to je uzrok, što sam jučer, a i danas, bio ponješto žalostan. To vam je, a ništa drugo . . .

Malo zatim bacim se na postelju — bijah trudan, pa i prošle noći nisam ni oka zatisnuo.

Čitavu noć spavao sam, sanjajuć o mojoj ljubeznici svakojake ugodne sne; mislio sam, da sam u raju, a ne na zemlji.

Drugi dan bijaše ugodan jesenski dan; ja izidjem iz kuće već za rana jutra, te se prošetah više putah oko kuće, gdje je stanovala Slavomila!

Odasvud sam razgledao i promatrao svaku najmanju stvar na kući: prozori bijahu jošte sveudilj zatvoreni — činjaše mi se, da mi svaka stvar veli, da me ona ljubi. Tako šetah podulje vremena, dok napokon neopazih, gdje sobarica otvara prozore; srce mi poskakivalo od veselja, mislio sam, da ću vidjeti ljubljenu Slavomilu. Ali dugo sam čekao a nisam vidio, što sam tako željno očekivao, srce mi

se uznemirilo, čelo namračilo — postah turoban. Podjoh za svojim poslom, imao sam trgovinu.

Iza kratka vremena vratim se opet na isto mjesto, misleći, da ću vidjeti svoju ljubeznicu, gdje izlazi.

Čim tamo stigoh, opazim njekoga kraj prozora: sjedjaše uz prozor i čitaše knjigu. Svaki čas bacih pogled na njeno angjeosko lice, nu ona ni nemaknu očima s knjige, sva se u nju zadubila. Tako trajalo dva podpuna sata — kad eto metnu knjigu na stranu i približi se k prozoru. Sretan i presretan bijah taj čas! Ona me opazi, lice joj posu rumen. Bijaše to drugi put, što se naši pogledi sukobiše! Oh! sretan li bijah tada! sretan i presretan, mili moj Pavle, a sada . . .

Tako dakle, kad sam uvidio, da Slavomila kad kad baca poglede na mene, mislio sam, pače vjerovao, da me ljubi.

Za njekoliko danah pri plesu u njekoj plemenitoj kući, u kojoj bijah i ja pozvan, opazih svoga angjela, Slavomilu. Malo da nepoludih od radosti.

Uočiv ju s daleka, uzdisao sam, nisam se usudio odmah iz početka približiti joj se — njeka tajna sila me priečila — bijah, kao bez glave.

Ona me je više putah gledala, kao da i ona želi, da se jedno drugomu približimo. To je bila naša sudbina: mi smo bili stvoreni jedno za drugo.

Iza duga oklievanja približim se napokon k miloj krasotici. Nakloniv se, pozdravim ju srdačno; ona mi na to sasvim nevino liepo odvrati: Mi se dulje vremena gledamo lice u lice, a nerekosmo si ni rieči. Ja htjedoh govoriti, ali badava, jezik mi zapinjaše — brbljao sam, nebih ti zaista znao sada kazati, što sam govorio.

Ona mi na svako moje pitanje odgovori neopisivom nježnošću i nevinošću. Tako sretno zabavljasmo se dobar

sat — to je za me bilo, kao jedan trenutak — to bijaše prvi put, što sam š njom govorio.

— Poslje plesa sprovedem ju kući, a nisam bio kadar, da joj ma rieč o ljubavi progovorim. Tako se dakle razstadosmo.

To ti je dakle bila prva prilika, što sam mogao izpuniti svoju želju i zadovljiti svomu srcu.

Njezini pogledi mi bijahu dovoljan dokaz, da me ljubi, njezini ljubezni odgovori jamčili su mi za njezinu ljubav.

I od tada svakim se danom naši pogledi susretoše, naša je ljubav svakim danom rasla i umnožavala se.

Napokon se odvažih i prvom prilikom, što ju imadoh, približim se k njoj — odkrijem joj svoje srce i ljubav, koju već odavna gojim prama njoj. Ona mi iz početka nekazà ni riečice, već je sveudilj šutila, kao da joj nješto nedopušta govoriti, a kasnije progovorila bi kadšto po koju rieč; nu činilo se njekako, kao da sumnja o mojoj ljubavi.

Na to sam ju sveudilj tužno gledao i motrio, neznajuć, što da činim, da ju uvjerim o svojoj ljubavi.

Opaziv Slavomila to moje žalostno stanje, progovori ove sladke rieči:

— Gosdodine Gjuro, ja vas ljubim već od njekoliko danah, ali nehtjedoh vam toga kazati, htjedoh se prije osvjedočiti o vašoj ljubavi.

Nu sada sam osvjedočena, da me ljubite, je-li istina, gospodine Gjuro?

— Jest, jest, moj angjele, ja vas ljubim, ja vas obožavam, vi ste prva na svietu, koja mi obuzeste srce, vi morate biti moja, ili nikoja druga. — Hvala ti, o udesu, što mi opredieli, ljubiti takva angjela.

To ti bijaše početak naše ljubavi — oh! kad se toga vremena sjetim — vjeruj mi, prijatelju! hoću, da zdvojim od žalosti.

Pošto mi je Slavomila odkrila ljubav, nisam se više bojao nikoga, do Boga. Činilo mi se, da se ciela narav, cieli sviet veseli meni, mojoj ljubavi i mojoj sreći.

Onaj isti dan, kad srećno odkrih srce svoje Slavomile, onaj za me presretni dan susretoh se s njekim častnikom talijanskim, koga sam često vidio prolaziti oko kuće, gdje je stanovala Slavomila. Opaziv me on, približi mi se namrgodjena lica i čela, te mi reče:

— Vi gospodine morate mi odgovoriti, s kojega uzroka se vi tako često šećete pod prozori ove kuće — rukom mi pokaže kuću Slavomile.

— Jeste-li poludjeli, gospodine častniče! Tko bi meni zabranio, šetati se, kad mi je drago i kud mi je drago?

— Nije to tako, odvrati talijanski častnik, znajte, da ovdje stanuje djevojka, koju strastveno ljubim.

— Koja je ta djevojka, ako smijem pitati? zapitah ga.

— Imena joj žalibože neznam, nego znam, da je djevojka prekrasna; otac joj je trgovac.

— Nebudalite, gospodine častniče, ova se djevojka zove Slavomila, ona mene ljubi, a ne vas.

Na to častnik, kao da ga je guja ujela, zavapi:

— To nije istina — pa ako vas samo još jedan put vidim, da na onaj prozor nazirete, vjerujte mi, ja ću vas . . . !

— Mene, mene, vi niste pri pameti, oprostite gospodine častniče! to isto htjedoh većim pravom vam reći, jer znam, da mene ta djevojka ljubi.

— Ona vas ljubi! Tko vam je to kazao? zapita on vrlo srdito.

— Ona, njezina sladka usta.

— Nije moguće, odvrati on, ona nije, te nije vam togá kazala.

— Zašto nije, zar nije moguće, da ju ja ljubim, a ona mene? Zar nije moguće, da se dva stvora ljube?

Dakako jest, jest, ali i ja ju obožavam.

Na to mu odvratim: sada, kada sve znate, gospodine častniče, ja vam zabranjujem, pogledati onu djevojku, inače ću vam vam moždjane uzpaliti.

Zatim me častnik pograbi za prsa, izvuče mač, te me htjedne probosti, ali ja stanem vikati i na svu moju sreću prodje njekoliko prijateljah mimo. Ovi, čuvši moj glas, doskoče mi na pomoć.

Tako me oslobode od sjegurne smrti, te me sprovedu kući.

Ovi moji prijatelji putem, kad me sprovadjahu kući, zapitaše me za uzrok, zašto je taj častnik tako navalio na me.

Ja im to sve potanko izpripovjedim, a oni se nasmiehnuše i oprostivši se s menom kući povratiše.

Dva dana sam zatim bolovao s pretrpljena jeda i straha s onim vragoljastim častnikom.

Treći dan izidjem iz kuće, podjem u pohode onim prijateljem, koji me iz rukuh onoga častnika izbaviše, da im se zahvalim.

Ali kad tamo, jedan izmedju onih pripovieda mi, da se je onaj isti častnik, koj me htjede usmrtiti onu istu noć ustrielio.

Ova viest me vrlo dirnu, ali s jedne strane se radovah, da je moj takmac sam po sebi propao. Zahvalim se za to Bogu.

Za kratko vrieme zadržim se kod prijatelja, razgovarajući se o svakovrstnih stvarih, premda sam bio tužna srca. Povratim se kući.

Čim sam došao kući, uzmem papira i pero, te napišem list Slavomili, u kojem joj izpripoviedam, što mi se dogodilo s onim častnikom. Medju ostalim zamolim ju, da govori i izpovjedi otcu i majci našu ljubav, jer da ja nemogu više čekati, inače ću se . . .

Dan kasnije dobijem odgovor od Slavomile t. j. pismo, u kojem mi vrlo radostno izpripovieda, da je govorila s majkom i otcem u ime svoje i moje, te da je sve izpo-

vjedila i usljed toga da se majka i otac njezinoj volji neprotive i da me žele upoznati čim prije, s toga neka sutra u 10 satih dodjem u njezinu kuću, da me ona željno i vrlo rado očekiva, a osim nje majka joj i otac.

Mili Pavle, radost, veselje, koje sam zatim ćutio, sigurno ti nebih mogao kazati. Svakoga prijatelja sam onaj dan cjelivao, a oni su me čudno gledali, mislili su bo, da sam s uma sišao, pjevao sam itd.

Dodjem kući na večer, podjem spavati, ali mi nebijaše moguće, čekao sam, brojio sam sat za satom, čitavu ovu noć od velike radosti nisam mogao ni oka zatvoriti.

U jutro drugi dan već za rana izadjem iz kuće, da se malko prošećem . . . .

Upravo deset satih tuče: ja bijah na vratih Slavomiline kuće. Srce mi kucaše izvanredno — snage mi ponestalo, kao da . . . Nu ipak se odvažim, te stupih pred otca i majku Slavmile. Slavomila taj par nebijaše prisutna. —

U kratko odkrih otcu i majci Slavomilinoj ljubav, koju za nju ćutim.

Na to se njezin otac — dobra duša — vrlo uzradovà. Pošto me je za sve potanko izpitao, reče mi:

Dodji, dodji, moje milo diete! Zatim je zvao Slavomilu, koja bijaše prije odsutna. Ona se radostno približi, nu nevina djevojka porumeni, kao rumena ruža, kad je čula otca ovako besjediti: Djeco, Bog vas blagoslovio, budite srećni. Rekav to, kane mu krupna suza iz očijuh.

Isti onaj dan zaručismo se, a vjenčanje bijaše opredieljeno za mjesec danah.

O blažena vremena, kojih sam se rado siećao i koja se neće više povratiti.

Od toga dakle dana svakim sam danom bio u kući Slavomile; ljubljah i bijah ljubljen od najljepše djevojke, što sam ju ikada vidio na tom svietu.

— Napokon dodje i vrieme našega vjenčanja — odavna smo ga već očekivali.

Toga dana vjenčasmo se ja i Slavomila; iza duga uzdisanja bijaše već jedan put moja.

Dva mjeseca poslje našega vjenčanja ražžalosti nas nemila smrt Slavomiline majke; naglo se oboli, a malo zatim i umre. —

Najviše se je žalostio siromašni Slavomilin otac. Odkad mu dobra žena preminula, postade vrlo žalostan i nemiran; ništa ga nije više veselilo, bježao je svako družtvo, obljubio bo je samoću. Tako tugujuć i jadikujuć za preminulom ženom, udari ga poslje pet mjesecih kap.

Tako dakle od ove čitave obitelji ostà jedina Slavomila.

Poslje sedam mjesecih našega vjenčanja izgubi otca i majku.

Čitav otčev imetak dobijem ja kao suprug Slavomile — a i Slavomila, odkad izgubi mile si roditelje, nebijaše više onako vesela, kao prije. Žalost obuze joj srce.

Mi smo skupa živjeli, moj dragi prijatelju! kao golub i golubica. Ona ti bijaše pravi uzor ženah, kako je sada malo koja na svietu!

Svaka moja rieč joj bijaše najveća zapovjed — Oj Slavomilo, Slavomilo! kad pomislim na te, moram da poludim od žalosti.

Dvie godine poslje našega vjenčanja bijasmo pozvani k njekomu prijatelju na ples; taj dan ostao mi je za uviek u pameti.

Ja i Slavomila podjosmo na taj ples. Slavomila već dugo nije plesala, pa tako je danas, našav tako liepu zgodu, veoma mnogo plesala. Na jednom se sruši na zemlju — bijaše onesviešćena. Bože! Bože! zavapih kao mahnit, što je to?

Iza kratka vremena dodje opet k sebi, te čim joj je malko bolje bilo, podjosmo kući. Nu kod kuće joj bivalo

sve gore i gore. Legla je u postelju, mili Pavle! ali se više nikada nediže!! — Izprva ju spopála žestoka vrućica. Mnogo je u njoj buncala. Sazivala je često otca i majku u pomoć, govoreć:

Majčice moja, gdje si, dodji, dodji, ja te čekam, zar si zaboravila na Slavomilu, koja te još uviek ljubi.

Tako je dulje vremena buncala, dok ju napokon ljute muke nenadvladaše. Ona mi umre.

Ja sam uviek kraj nje stajao, plačuć i sazivajuć ju imenom, ali sve bijaše zaludu: ona me više nije poznala. Ja nemogoh uztrajati, gledeć ovakov vrlo žalostan prizor; velika tuga mi srce obuzè — htjedoh si život skončati . . . ali svemoguća ruka pomože i meni.

Po smrti ljubljene mi supruge bijah 15 danah izvan sebe, ko marva — ali kasnije razabrah se malo po malo, te se konačno iza poduljega vremena umirih.

Onaj isti dan, kad mi Slavomile s ovoga svieta nestà, zakleo sam joj se mrtvoj, da se više nikad vjenčati neću.

I tako od onda nisam već nikada dobre volje. Žalost, tuga, jad, to su mi uviek te uviek drugovi. Vjeruj mi, prijatelju, čitav imetak Slavomilin ostao je meni, ali čitav sviet bez nje nije za me upravo ništa.

Tako ti bijah sretan, da za kratko vrieme izgubih svojega otca i majku i supruge mi mile i otca i majku, pače i istu suprugu, koju sam većma ljubio, nego . . . .

Sad ostadoh sam samcat na svietu, bez otca, bez majke, bez rodjakah: to je zaista vrlo žalostno na ovom svietu; pa da me nije strah Boga, već bih bio odavna učinio konac svomu životu.

Na to rekne Pavao:

— Vjerujem, vjtrujem, da je takovo stanje, kakovo je tvoje, kukavno, pače jošte kukavnije nego je moje, ali treba, da čovjek na ovom svietu trpi, te zato nas je, kako uvidjam, dobri Bog stvorio.

— Jest, ali čovjek nemože uviek toliko podnositi, odvratim ja.

— To je doduše istina; s toga bih i ja bio volio, da se nisam niti rodio na tom kukavnom svietu, rekne mi Pavao. —

Zatim nastavim ja:

— Pošto mi je mila supruga umrla, nemam mira, ni počinka, uviek mi je žalost za milom suprugom na srcu.

Malo zatim, što mi ona preminula, prodam sve, što imah u Padovi, jer tu nemogah nikako odoljeti svojoj pretežkoj žalosti.

S početka trpio sam, ali kašnje nemogah više na nikakav način, te s toga učinih to.

Dakle, pošto sam ti sve prodao i sve novce, što mi žena i stric po smrti ostaviše, sobom uzeo, otidjem putovati po Englezkoj i Njemačkoj. Tako bijaše mi za njekoliko vremena laglje pri srcu.

Tako dakle sprovedoh pet godinah, putujući po inozemstvu; sada pako vratih se u domovinu, da tu svoje kosti ostavim, gdje me je majka rodila. Pa prva briga mi bijaše, da tebe posjetim kao svoga staroga prijatelja, koga ljubim, kao i sama sebe.

Hvala ti, dragi Gjuro! na tolikoj dobroti. Toliko nisam zavriedio, odvrati Pavao. Ti si nesretan, kao i ja na ovom svietu.

S početka, reknem mu, čudio sam se tvojemu čudnovatomu pravcu života, sada pako dokučujem uzrok toga i žalim te, kao i sama sebe.

— Jest, to ti je tako, moj Gjuro! a ne . . . . odvrati Pavao.

Sada dakle hajdmo u Pariz, pa vrlo bi me veselilo, kad bi zajedno danke sprovodili, jer smo obojica nesretni na ovom svietu.

Dà, to je zaista liépo. Ali ja, vjeruj mi prijatelju, odvrati iznova Pavao, nebih mogao drugim pravcem života dugo živjeti, jer sam već tako priviknuo. Učenje i napredak, to su ti moja glavna načela na ovom svietu, a ne, kao što su kod mnogih . . .

Pravo imaš, Pavle! to je, u koliko dokučujem, istina. Dakle ti smjeraš do smrti tako svoj život žrtvovati bez ičije pomoći, bez družtva i skoro bez potrebitih stvarih.

Tako, da, tako nakanih život svoj žrtvovati, a ne drugačije.

Žao mi je u istinu, dragi Pavle, ali kad nećes drugčije, ja te nemogu silom nagnati.

Ja dakle idem danas u Pariz, da tu za uvieke ostanem u svojem rodnom mjestu.

Želim ti svako dobro iz srca. Poljubismo se i razstavismo se tužnim srcem, plačuć obojica. S Bogom s Bogom, rekne mi Pavao, dodji, ako ti bude moguće, jošte me pohoditi; vrlo ću se radovati tvojemu pohodu.

S Bogom, rekoh mu i ja.

Žao mi je bilo, razstati se s Pavlom, mojim starim i vjernim prijateljem, koga već dugo nebijah vidio.

Iz Belleville-a krenem do prve postaje pješke, a kada do prve stigoh, tu sjednem u deližancu, te dodjem ravno u Pariz, moje rodno mjesto.

Čim onamo dodjoh, srce mi stade kucati, kao da sam se preporodio, srce mi se jako uzradovalo, kad stupih u rodni svoj grad. — Liepa moja otačbino, pomislih sam sobom, hvala ti o Bože na tolikoj dobroti, da mi je prije smrti dano jošte, biti u miloj domovini i tude, u koliko je moguće radovati se.

U isti trenutak, čim stupimo u rodno mjesto, tek što mi se srce razigralo od veselja, dodje mi pred oči ljubljena preminuvša moja supruga, moja Slavomila

Žalost i tuga navale na moje srce, kao da su zavidni mojoj radosti.

Ovaj dan bijah isto tako zlovoljan, kao i onaj, kad mi mila Slavomila preminula. — Čim dodjem do prve gostione, stupih u nju. Deset danah morah u toj gostioni ostati; bijah bolestan.

Čim se malko oporavih, stupih van iz gostione, da malko razvidim pojedine stvari rodnoga si mjesta, da se opet sastanem sa njekoliko znanacah, njegdašnjih prijateljah.

Ali u čitavom Parizu bijaše riedko koj, koj bi me upoznao. Nitko već nije za me ni znao, da li živim ili ne. To me tako razžali, da se poslje njekoliko mjesecih povratih k prijatelju Pavlu u Belleville. Ovaj malo da nije poludio od radosti i veselja, kad je vidio, da sam iznova došao.

Tu ostah sa svojim prijateljem, jadikujuć i tužan život provodeć. Pet godinah proživismo tako, kad na jednom moj prijatelj stade buncati i mahnitati. Strašno se razboli i za njekoliko danah zatim umre. Imetak svoj ostavi meni.

Dakle svakoga na ovom svietu, koga sam ljubio, izgubio sam. Bože! Bože! je-li moguće, da moram sam samcat živjeti na tom svietu. — Dva dana po smrti svoga prijatelja poklonih sve, što sam imao, siromakom Belleville-a — a ja odoh u Pariz, u njeki manastir OO. Franjevacah, da tu dovršim svoj nesrećni život.

Poslje njekoliko mjesecih preminu i Gjuro.

Iv. M............i.

